

Қозоқ тили фанидан умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандарти (1 – 4 -синфлар)

I. Бошланғич таълимда қозоқ тили фанининг мақсад ва вазифалари

Қозоқ тили таълими болаларнинг тафаккур қилиш фаолиятларини кенгайтириш, эркин фикрлай олиш, ўзгалар фикрини англаш, ўз фикрларини оғзаки ва ёзма равишда раво баён қила олиш, жамият аъзолари билан эркин мулоқотда бўла олиш кўникма ва малакаларини ривожлантиришга хизмат қилади. Бу ўринда она тили таълимига ўқув фани эмас, балки, бутун таълим тизимини уюштирувчи таълим жараёни сифатида қаралади.

Қозоқ тили таълими стандарти кўрсаткичлари болани фикрлай олиш, ифодаланган фикрни англаш ва ўз фикрини саводли, мантикий изчилликда баён эта олишга ўргатиш нуқтаи назаридан белгиланади.

Бошланғич таълим босқичида ўқувчиларнинг қозоқ тили таълими бўйича тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар қуйидаги уч параметрли стандарт мезон орқали акс эттирилади: ўқиш техникаси, ўзгалар фикрини ва матн мазмунини англаш ҳамда фикрни ёзма шаклда баён этиш малакаси.

Фикрни ёзма шаклда баён этиш малакаси мураккаб жараён бўлиб, қозоқ тили таълимининг мақсади шу параметрда мужассамлашади ва ўқувчи томонидан яратилган матнда акс этади. Бу параметр бўйича таълим сифатининг натижасини баҳолашда ўқитувчи томонидан қуйидаги кўникмаларнинг даражаси аниқланади:

- фикрни мантикий изчилликда ифодалай олиш;
- мавзунинг мураккаблик даражаси (содда, мураккаб, аниқ ва ҳ.к.);
- тавсифнинг мавзуга мувофиқ ва мукамал бўлиши;
- тавсифда тилнинг ифода воситаларидан фойдалана билиши;
- имловий (ёзма) саводхон бўлиши.

II. Таълим мазмунини белгиловчи кўрсаткичлар

Бошланғич таълимда қозоқ тили таълими мазмунининг негизи қуйидагиларни ўз ичига олади:

нутқ ва гап, нутқ товушлари, қозоқ тилининг фонетик тизими: товушлар ва ҳарфлар, унли товушлар ва ҳарфлар, ундош товушлар ва ҳарфлар, жарангли ва жарангсиз ундошлар, алифбо, бош ва кичик ҳарфлар, тутуқ белгиси (фонетик таҳлил);

бўғин ва бўғин тузилиши, сўзларни бўғинлаб кўчириш;

сўз ва сўз маънолари (луғавий таҳлил - бир маъноли сўзлар, қарама-қарши маъноли сўзлар, кўп маъноли сўзлар);

сўз таркиби: ўзак ва қўшимча (турловчи ва ясовчи), ўзакларда товуш ўзгариши, ўзак ва қўшимчалар имлоси;

сўз–номларни мазмунига кўра гуруҳлаш: предметлар номини билдирувчи сўзлар, предметларнинг ҳаракатини, белгисини, саноғини билдирувчи сўзлар, предметга ишорани ифодаловчи сўзлар (шахсга нисбатан–кишилиқ олмоши);

гап, гапнинг фикр билдириш мақсадига кўра турлари (дарак, сўроқ, буйруқ ва ҳис-ҳаяжонни билдирувчи гаплар), гапда тиниш белгиларининг ишлатилиши (нуқта, сўроқ,

ундов ва ҳ.к.), ёзма нутқда ишлатиладиган муҳим (айрим) белгилар : вергул, қавс, икки нукта, кўп нукта;

гапнинг тузилиши: гапнинг асосий мазмунини билдирувчи бўлақлар (эга ва кесим), асосий мазмунини тўлдирувчи бўлақлар (иккинчи даражали бўлақлар – уларнинг тури ва номларидан мустасно);

гапда сўзларнинг ўзаро боғланиши, сўз бирикмаси гапнинг уюшиқ бўлақлари, уларнинг ўзаро боғланиши (оҳанг, боғловчи сўз ёрдамида);

гап ва матн, матннинг тузилиши: мавзу, воқеа тафсилоти, асосий фикр баёни, хулоса чиқариш, режа тузиш, сарлавҳа, хат боши, диалог, монолог гаплар, баён, кичик иншо;

хабарнома, хат, мақола, табрикнома, таклифнома, эълон, рўйхат тузиш.

3. Ўқувчининг ўзлаштириши зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар

I синф

Ўқув йили якунида 1- синф ўқувчисининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар:

Билим:

нутқ. Оғзаки ва ёзма нутқ;

гап, сўз ва бўғин;

товуш ва ҳарф, уларнинг белгилари;

унли ва ундош товушлар;

алифбо;

сўз маъноси (шахс, нарса, белги, ҳаракат, миқдор билдирувчи сўзлар);

гап ва матн;

қозоқ тилидаги 38 та товуш, 42 та ҳарф борлигини билиш.

Кўникма:

товуш ва ҳарфни фарқлай олиш;

ҳарфларни тўғри ёза билиш;

тиниш белгиларини ўринли қўллай олиш;

сўзлар орасидаги ораликни тўғри белгилай олиш;

сўз маъноларини фарқлаш ва уларга сўроқ бера олиш;

шахсларга, жойларга, ҳайвонларга атаб қўйилган номларни бош ҳарфда ёза билиш;

гапларни амалий ифода мазмунига кўра фарқлай олиш;

гапларни оҳангга риоя қилиб ўқий олиш;

диктант турлари: таълимий диктант; луғат диктант, изоҳли диктант, расмли диктант, сайланма диктант ва назорат диктантларини фарқлай билиш;

сўзга маънодош, қарама-қарши маъноли сўзларни топа олиш;

сўзларнинг ўз ва кўчма маъноларини фарқлай олиш;

таклифнома, табрикнома, эълон ёза олиш.

Малака:

15-20 сўздан иборат диктант ёзиш;

матнни ҳуснихат қоидаларига амал қилиб ёзиш;

ўрганилган билимлар доирасида имло хатоларга йўл қўймаслик;

2-3 гапдан иборат содда матн (фикр баён қилиш эҳтиёжи билан боғлиқ мавзу асосида) яратиш;

ўқувчига таниш бўлган ва кўз олдига келтира оладиган буюм, манзара, воқеа-ҳодисалар тасвири;

руҳсат сўраш, илтимос, миннатдорчилик каби нутқ маданиятига доир мурожаат қоидаларини билиш.

II синф

Ўқув йили якунида 2- синф ўқувчисининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар:

Билим:

товуш ва ҳарф, уларнинг белгилари;

унли ва ундош товушлар;

жарангли ва жарангсиз ундошлар;

кетма-кет келган бир хил унли ва ундошлар;

сўз охирида тушиб қоладиган ундошлар;

бўгин;

гап;

сўз (шахс, нарса, белги, ҳаракат, санок ва тартибни билдирувчи сўзлар).

Кўникма:

тиниш белгиларини ўринли қўллай билиш;

кетма-кет келган бир хил унлилар имлосини фарқлай олиш;

кетма-кет келган бир хил ундошлар имлосини ажрата билиш;

сўз охирида талаффузда тушиб қоладиган ундошларни қўллай олиш;

сўз маъноларини фарқлаш ва уларга сўроқ бера олиш;

маънодош, қарама-қарши маъноли, шаклдош, уядош сўзлар гуруҳини туза олиш;

сўзларнинг ўз ва кўчма маъноларини фарқлай олиш;

салом хат, тушунтириш хати ёза олиш;

алифбо тартибида рўйхат туза олиш.

Малака:

35-40 сўздан иборат матн асосида диктант ва баён ёзиш;

ўзлаштирилган билимлар доирасида имло хатоларга йўл қўймаслик;

ижодий матннинг мантикий изчиллигига риоя қилиш;
ўқувчига таниш бўлган нарса, буюмларни тасвирлаш;
илтимос, узр, миннатдорчилик, рухсат сўраш каби нутқ маданиятига доир сўзларни билиш.

III синф

Ўқув йили якунида 3- синф ўқувчисининг тайёргарлик даражасига кўйиладиган талаблар:

Билим:

гап, дарак гап, сўроқ гап, буйруқ гап, ундов гап;
гап бўлаклари;
бош бўлақлар: эга ва кесим;
иккинчи даражали бўлақлар: тўлдирувчи, аниқловчи, ҳол;
сўз таркиби;
ўзак, ўзакдош сўзлар;
кўшимча: сўз ясовчи кўшимча, сўз ўзгартирувчи кўшимча;
сўз туркумлари: от, сифат, сон, феъл.
от, отларда бирлик ва кўплик;
сифат, сифатнинг маъно турлари;
сон, санок сон ва тартиб сон;
феъл, бўлишли ва бўлишсиз феъл.

Кўникма:

сўз ва ибораларни тўғри ёза олиш;
гапларни ифода мазмунига кўра фарқлай билиш;
гапларни оҳангга риоя қилиб ўқий олиш;
гапнинг бош ва иккинчи даражали бўлақларини ажрата олиш;
гапни иккинчи даражали бўлақлар қўшиб кенгайтира олиш;
гапда сўзларни ўринли қўллай билиш;
матнда сўзларни такрорлашдан сақланиш ва синонимларни қўллай олиш;
диктант турлари: таълимий диктант ва назорат диктантини фарқлай олиш;
маънодош, қарама-қарши маъноли, шаклдош сўзлар гуруҳини туза билиш;
хабарнома, хат, алифбо тартибида рўйхат туза билиш.

Малака:

45-55 сўздан иборат диктантни матн асосида тўғри ёзиш;

хабар, тасвир;
 ижодий матннинг мантикий изчиллигига риоя қилиш;
 диктант турларини фарқлай олиш: сайланма диктант, луғат диктант,
 танқидий диктант, ёддан ёзув диктанти, назорат диктанти, изоҳли диктант, кўрсатиш
 диктантларни ёзиш;
 таклиф қилиш, табриклаш каби нутқ маданиятига доир муурожаат
 қоидаларига риоя қилиш.

IV синф

**Ўқув йили якунида 4- синф ўқувчисининг тайёргарлик даражасига
 қўйиладиган талаблар:**

Билим:

уюшиқ бўлақлар;
 ундалма;
 сўз туркумлари: от, отларнинг турланиши, эгалик қўшимчалари, келишиқ қўшимчалари;
 феъл, феъл замонлари, феълларда шахс-сон қўшимчалари;
 сифат, сифат даражалари;
 сон, санок сон, тартиб сон.

Кўникма:

кетма-кет келган бир хил унлилар имлосини ажрата олиш;
 кетма-кет келган бир хил ундошлар имлосини фарқлай олиш;
 сўз охирида талаффузда тушиб қоладиган ундошлар имлосини фарқлай олиш;
 сўз маъноларини фарқлаш ва уларга сўроқ бера олиш;
 сўз ва ибораларни тўғри ёза олиш;
 гапларни ифода мазмунига кўра фарқлай олиш;
 гапларни оҳангга риоя қилиб ўқиш ва ёзма тўғри шакллантира олиш;
 гап таркибида тиниш белгиларини тўғри қўя олиш;
 гапнинг бош ва иккинчи даражали бўлақларини фарқлай олиш;
 гапни иккинчи даражали бўлақлар қўшиб кенгайтира олиш;
 гапда сўзларни ўринли қўллаш билиш;
 эгалик ва келишиқ қўшимчаларининг имлосини фарқлай билиш;
 феъл замонлари, шахс-сон қўшимчаларининг имлосини ажрата олиш;
 сифат даражаларини тўғри қўллаш олиш;
 санок сон, тартиб сонларнинг имлосини билиш;
 матндаги гапларнинг мазмунан ўзаро боғлиқлиги ва алоқадорлиги,
 кўрсатилган мавзу доирасида бирлашишини англаш олиш;
 тасвирда тилнинг ифода воситаларидан фойдалана олиш;

матнда сўзларни такрорлашдан сақланиш ва синонимларни қўллай олиш;
 диктант турлари: таълимий ва назорат диктантларини фарқлай олиш;
 маънодош, қарама-қарши маъноли, шаклдош, уядош сўзлар гуруҳини туза олиш;
 сўзларнинг ўз ва кўчма маъноларини фарқлай билиш;
 хабарнома, хат, табрикнома, таклифнома, эълон ёза олиш,
 рўйхат туза билиш.

Малака:

75-80 сўздан иборат диктантни тўғри ёзиш;
 грамматик таҳлил қилиш (фонетик, сўз таркиби, морфологик ва синтактик таҳлил);
 хабар, тасвир, муҳокама элементли матн яратиш;
 ижодий матннинг мантикий изчиллигига риоя қилиш;
 диктант турларини: сайланма диктант, луғат, изоҳли диктант;
 кўрсатиш, назорат диктантларини ёзиш;
 матндаги гапларнинг мазмунан ўзаро боғлиқлиги ва алоқадорлигини англаш;
 баён ва иншо ёзиш;
 илтимос, миннатдорчилик, узр сўраш, таклиф қилиш, табрик каби нутқ маданиятига доир муурожаат қоидаларини билиш.

5-9 синфлар

Ўқувчилар қозоқ тили фанидан қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

а) грамматикага оид ўзлаштириладиган билимлар:

фонетика, лексикология, сўзнинг таркиби, сўз ясалиши, морфология, синтаксис, ёзув ва имло, тиниш белгилари, нутқ услублари, стилистикага оид тушунчалар.

б) нутқни ўстириш:

биринчи йўналиш – ўқувчиларнинг сўз бойлигини кенгайтириш (ўқувчиларнинг ўзлари учун янги бўлган сўзларнинг маъносини ва қўлланиш доирасини аниқлаш);

иккинчи йўналиш – қозоқ адабий тили меъёрларини ўрганиш, адабий талаффуз меъёрлари (тўғри талаффуз меъёрлари, сўз бирикмалари ва гап тузиш меъёрлари, сўз туркумлари ва синтактик тузилишларининг услубий имкониятлари, хусусан, синонимикаси) шунингдек, луғавий синонимика ва қўшимчаларнинг синонимикаси ҳамда, умуман, грамматик синонимика билан танишиш;

учинчи йўналиш – ўқувчиларда фикрни оғзаки ва ёзма боғланишли баён қилиш малака ва кўникмалари шаклланади.

1. Қозоқ тили таълимининг мақсад ва вазифалари

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни 7-моддасида «Давлат таълим стандартлари умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-хунарга олиқ таълим мазмунига ҳамда сифатига қўйиладиган талабларни белгилайди», - дейилган. Ўқувчининг билим савиясига қўйиладиган талаб эса, таълим жараёни олдига қўйиладиган ижтимоий талаб билан

белгиланади. Шундай экан, Давлат таълим стандартлари, шу жумладан, қозоқ тили Давлат таълим стандарти ҳам таълим жараёни олдига қўйилган ижтимоий талаблардан келиб чиққан ҳолда белгилаб берилди. Қозоқ тили таълими олдига қўйилган ижтимоий буюртма ўқувчи шахсини фикрлашга, ўзгалар фикрини англашга ва шу фикр маҳсулини оғзаки ҳамда ёзма шаклда саводли баён қила олишга, яъни коммуникатив саводхонликни ривожлантиришга ўргатишдан иборат. Шундан келиб чиққан ҳолда қозоқ тили таълими олдига ижтимоий жиҳатдан мукамал шаклланган, мустақил фикрлай оладиган, нутқ ва мулоқот маданияти ривожланган, саводхон шахсни камол топтириш мақсади қўйилади.

Шу мақсадга кўра қозоқ тили таълимининг мазмуни:

-ўқувчининг фикрлаш салоҳиятини, ақлий ривожланишини, мантиқий тафаккурини ўстириш;

-ўқувчиларни ўз-ўзини, моддий борлиқни тилнинг ифода воситалари ёрдамида англашга ҳамда ўз фикри ва ҳис-туйғуларини қозоқ тилининг кенг имкониятлари доирасида баён эта олишини таъминлаш вазифаларини ҳал этишга йўналтирилади.

Стандартлаштиришнинг умумий талаб ва мезонларига кўра қозоқ тили таълим стандарти коммуникатив моделга асосланган таълим мазмунидан келиб чиқиб белгилаб берилди.

Қозоқ тили таълим стандарти қозоқ тилидан белгиланадиган таълим мазмунининг ижтимоий талаб тақозо қилган мажбурий ҳажмини ҳамда ўқувчиларнинг ёши ва таракқиёт даражаси, эҳтиёж ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда танланадиган ўқув юкмасининг ҳажмини, умумий ўрта таълим мактаблари битирувчиларининг билим, кўникма, малакаларига қўйиладиган талабларни белгилаб беради.

Қозоқ тили таълими натижасида ўқувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малакалар уч параметрли стандарт кўрсаткичлар асосида текширилади ва аниқланади.

1. Ўқиш техникаси. Бу параметр орқали ўқувчининг нотаниш бўлган матнни ифодали ўқий олиш кўникмаси аниқланади. Бунда миқдорий кўрсаткич сифатида ифодали ўқиш тезлиги, яъни берилган матндан минутига нечта сўз ўқий олиш кўрсаткичи олинган. Синфдан-синфга ўтиш даврида миқдорий кўрсаткичдаги сўзларнинг сони ошиши билан бирга берилган матнни ўқишдаги талаблар ҳам боланинг ёшига монанд равишда ортиб боради.

2. Ўзгалар фикрини ва матн мазмунини англаш малакаси боланинг оғзаки баён қилинаётган ўзгалар фикрини ҳамда ёзма матн мазмунини англай олиш даражасини аниқлаш мақсадида киритилган. Бу параметр ўзгалар фикрини ва матн мазмунини англаш ҳамда уни оғзаки қайта баён қила олиш даражасини аниқлайди.

3. Фикрни ёзма шаклда баён этиш малакаси (тугал фикр ифодаланган матн) мураккаб жараён бўлиб, қозоқ тили таълимининг мақсади шу параметрда мужассамлашади. Ўқувчининг қозоқ тили таълими жараёнида эгаллаган кўникма ва малакалари у яратган матнда акс этади. Бу параметр бўйича таълим сифатининг натижасини баҳолашда ўқитувчи томонидан ўқувчи эгаллаган куйидаги кўникмаларнинг даражаси аниқланади:

а) фикрнинг мантиқий изчилликда ифодаланганлиги;

б) фикрлаш, мавзунинг мураккаблик даражаси (содда, мураккаб, аниқ, мавҳум ва хоказо);

в) тавсифнинг мавзуга мувофиқлиги ва тавсифнинг қиймати;

г) тавсифда тилнинг ифода воситаларидан мақсадга мувофиқ фойдаланиш даражаси;

д) имловий (ёзма) саводхонликнинг сифати.

Қозоқ тили таълими жараёнида педагогиканинг таълим ва тарбия бирлиги тамайилига риоя қилинади ҳамда изчил амалга ошириб борилади.

Ўқувчилар дунёқарашини мунтазам бойитиб бориш, мустақил фикрлаш кўникма ва малакаларини янада ривожлантириш каби мақсадлардан келиб чиқиб, фанлараро

боғланиш йўлга қўйилади. Бунда дарсликда бериладиган амалий машқларнинг миллий кадрятлар, адабий жараён, тарихий воқеа–ҳодисалар, табиий бойликлар, ҳайвонот олами, физикавий ва кимёвий ҳодисаларга оид матнлардан танланишига эътибор қаратилади.

II. Ўқувчиларининг тайёргарлик даражасига қўйиладиган зарурий талаблар 5-синф

Билимлар: Тилнинг кишилик жамиятидаги аҳамияти. Қозоқ тилшунослиги, қозоқ адабий тили, ўзбек халқ шевалари, тил ва ёзув, дунё тиллари, ёзма адабий нутқ, оғзаки адабий нутқ, нутқ ва матн, матннинг характери. «Давлат тили ҳақида»ги Қонуннинг тарихий ва ижтимоий аҳамияти.

Қозоқ тилшунослигининг асосий бўлиmlари.

Синтаксис. Сўз бирикмаси, гап, гапнинг ифода мақсадига кўра турлари (дарак гап, сўроқ гап, буйруқ гап, ҳис-ҳаяжон гап) гап бўлаги, гапнинг бош бўлақлари: эга, кесим.

Содда гап, йиғиқ содда гап, ёйиқ содда гап. Гапнинг иккинчи даражали бўлақлари: тўлдирувчи, аниқловчи, ҳол. Тиниш белгилари, кўчирма гап. Уюшиқ бўлақли гаплар. Ундалма.

Фонетика. Тўғри талаффуз (орфоэпия). Графика, имло. Нутқ аъзолари. Нутқ товушлари ва ҳарфлар, ҳарф бирикмалари. Унли ва ундош товушлар. Жарангли ва жарангсиз ундошлар. Сўзда товушларнинг алмашилиши. Унли ва ундош товушлар имлоси. Очиқ ва ёпиқ бўғин. Бўғин кўчириш қоидалари. Сўзни бўғинларга ажратиш. Сўз урғуси ва мантикий урғу.

Графика. Алфавит, бош ҳарф, кўчиш белгиси, ҳарфлар бирикмаси, қатор келган бир хил ундош ҳарфлар, қозоқ тили имлосининг асосий тамойиллари, имло қоидалари.

Лексикология. Сўз ва унинг маънолари. Қозоқ тилининг сўз бойлиги. Луғатнинг асосий бойиш манбалари. Сўз маъноси, луғавий маъно. Бир маъноли ва кўп маъноли сўзлар. Сўзнинг бош маъноси. Сўзнинг ўз ва кўчма маъноси. Сўзнинг ўз ва кўчма маънода қўлланиши борлиқни аниқ ва рамзий ифодалаш воситаси сифатида. Синоним (маънодош), уядош сўзлар, антоним (зид маъноли), омоним (шаклдош) ва паронимлар. Иборалар, уларнинг луғавий маъноси, услубий ўрни ва нутқдаги вазифаси.

Изоҳли луғат, имло луғати, синонимлар луғати. Луғат ва луғатларнинг турлари. Қозоқ тилининг изоҳли луғати. Қозоқ тилининг синонимлар луғати. Қозоқ тилининг антонимлар луғати.

Морфология. Сўз таркиби. Ўзак. Сўз ясалиши. Сўзнинг ўзак қисmlари. Ўзакдош сўзлар. Қўшимчаларнинг турлари: сўз ясовчи, сўз ўзгартирувчи қўшимчалар.

Сўзларнинг туркумларга бўлиниш мезонлари. Мустақил сўз туркумлари (от, сифат, сон, олмош, феъл, равиш). Ёрдамчи сўз туркумлари (боғловчи, кўмакчи, юклама, ундовлар, модал сўзлар, таклид сўзлар).

От сўз туркуми, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Отнинг маъно турлари. Атоқли отларнинг услубий қўлланиши. Отларда сон шакллари. Кўплик қўшимчаси. Турланиш. Келишиқлар. Эгалик қўшимчалари. Отларнинг тузилиш жиҳатдан турлари (содда, жуфт, кўшма ва қисқартма отлар).

Феъл, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Феълнинг тусланиши. Феъл замонлари. Ўтган замон, ҳозирги замон, ҳозирги-келаси замон, келаси замон феъллари.

Кўникмалар: Тилнинг кишилик жамиятидаги аҳамияти, қозоқ тилшунослиги, қозоқ адабий тили, қозоқ халқ шевалари, тил ва ёзув, тилнинг пайдо бўлиши, тиллар ўртасидаги муносабатлар, дунё тиллари, ёзма адабий нутқ, оғзаки адабий нутқ ҳақида изоҳлай олиш; Сўзларнинг туркумларга бўлиниш мезонлари ҳақида тасаввур ҳосил қилиш, мустақил сўз

туркумлари ва ёрдамчи сўз туркумларини фарқлай билиш; умумхалқ сўзлари билан қўлланиш доираси чекланган сўзларни, сўзлашув лексикаси билан китобий лексикани, сўзларнинг турланиши ва тусланиши билан сўзларнинг эгалик қўшимчаларини олиб ўзгаришини, сўзнинг луғавий ва грамматик маъноларини, туб сўзлар билан ясама сўзларни; содда, қўшма ва жуфт сўзларни; сўз туркумларини, мустақил сўз билан ёрдамчи сўзни, сўз билан сўз бирикмасини, содда гапларнинг турларини, гап бўлақларини, содда гап билан қўшма гапни ўзаро фарқлай олиш. Фонетик, луғавий, лексик, морфологик жиҳатдан қисман синтактик таҳлил қила олиш. Грамматик атамага асосланиб грамматик воситани ва қоидани, грамматик воситага асосланиб грамматик атама ва қоидани эслай олиш.

Синтаксис бўйича. Сўз бирикмаси, гап, гапнинг ифода мақсадига кўра турларини фарқлай билиш, гап бўлаги, гапнинг бош ва иккинчи даражали бўлақлари, ундалмани нутқда тўғри қўллай олиш.

Фонетика бўйича. Орфоэпия, графика, имло, нутқ аъзолари, нутқ товушлари ва ҳарфлар, ҳарф бирикмалари, унли ва ундош товушлар, сўзда товушларнинг алмашилиши, очик ва ёпиқ бўғин, бўғин кўчириш қоидалари, сўзни бўғинларга ажратиш, сўз урғуси ва мантиқий урғуни изоҳлай олиш;

Лексикология бўйича. Сўз ва унинг маънолари. Қозоқ тилининг сўз бойлиги. Луғатнинг асосий бойиш манбалари. Бир маъноли ва кўп маъноли сўзлар. Сўзнинг ўз ва кўчма маъносини фарқлай олиш, иборалар ҳақида тасаввурга эга бўлиш, луғат ва унинг турларини фарқлай билиш.

Морфология бўйича. Сўз таркиби, ўзак, сўз ясалиши, сўзнинг ўзак қисмлари, ўзакдош сўзлар, қўшимчаларнинг турларини ажрата олиш.

Малакалар: Матн яратиш даражасида гап тузиш, мустақил гапларни ўзаро боғлай билиш, гапда сўз тартибини тўғри белгилаш. Матнда хат бошининг яхлитлиги ва фикр изчиллиги, муҳокама элементли матн яратиш. Фикрни ёзма равишда баён этиш (микдорий кўрсаткич – 10-12 гап). Тиниш белгиларидан (ундалмали гапларда), уюшиқ бўлақларда, ажратилган изоҳ бўлақларда, ундалмаларда ва қўшма гап қисмларини боғлашда, кўчирма гапда, диалогда тўғри фойдаланиш. Грамматик атама ва тушунчалардан, қоида ва таърифлардан матн яратиш жараёнида фойдаланиш. Ўрганилган гап қурилишларига мос келадиган матн яратиш. Дарак, сўрок, буйруқ гапларни, уюшиқ бўлақли, қўшма ва кўчирма гапларни ифодали ўқиш. Унли ва ундош товушларни орфоэпия қоидаларига мувофиқ тўғри талаффуз қилиш. Қўшма ва қисқартма отларни, қўшма феълларни тўғри ёзиш. Нутқда синоним, омоним, антоним ва уядош сўзлардан ўринли, услуб талабига кўра тўғри фойдаланиш. Имло луғатидан ва икки тилли луғатлардан, изоҳли ва бошқа луғатлардан фойдаланиш. Уядош сўзларга мисоллар келтириш. Атамалар ва маҳаллий сўзларни ажратиш, улар орасидаги маъновий фарқларни айтиб бериш.

6 – синф

Билимлар: *Лексикология.* Синонимик қатор, синонимик қатордаги бош сўз, лексик синонимлар. Синонимия стилистиканинг асоси эканлиги. Услубий чегараланган сўзлар. Атама. Шевага хос сўзлар. Касб-ҳунарга оид сўзлар. Тасвирий ифода. Ишлатилиш доираси чекланган сўзлар. Янги пайдо бўлган сўзлар. Ўзлашган сўзлар. Эскириб қолган сўзлар. Фаол сўзлар. Фаол сўзларнинг сўзлашув услубига хослиги. Пассив сўзларнинг китобий услубга хослиги. Лексикография, Туркий тиллар, тилнинг пайдо бўлиши, тиллар ўртасидаги муносабатлар.

Морфология. Сўз яшаш йўллари. Ясама сўзнинг таркиби. Сўзнинг асоси. Ўзак. Ўзакдош сўзлар. Содда ва қўшма сўзлар. Жуфт сўзлар. Қўшимчалар имлоси. Сўз шаклини ҳосил қилувчи қўшимчалар Сўз ўзгартувчи, шакл ҳосил қилувчи қўшимчалар маънодошлиги ва вазифадошлиги. Морфологик синонимлар. Мустақил сўз туркумлари.

От сўз туркуми, отнинг маъно турлари, отларнинг ясалиши.

Феъл сўз туркуми. Тўлиқсиз феъл. Феъл майллари. Феъл нисбатлари. Феъл шакллари. Феълнинг ясалиши. Кўмакчи феъллар.

Сифат сўз туркуми, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Сифат даражалари. Сифатнинг ясалиши. Сифатнинг отлашуви. Сифатларнинг услубий қўлланиши.

Сон сўз туркуми, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Соннинг маъно турлари. Соннинг ясалиши. Соннинг отлашуви. Сонларнинг услубий қўлланиши.

Равиш сўз туркуми, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Равишнинг маъно турлари. Равишларда даража. Равишнинг ясалиши. Равишларнинг услубий қўлланиши. Модал сўзлар.

Кўникмалар: *Лексикология бўйича.* Синонимик қатор, лексик синонимлар, тасвирий ифода, лексикография ҳақида тасаввурга эга бўлиш.

Морфология бўйича: Феълнинг маъно турларини, феъл шаклларини, сифатнинг маъно турларини, сўзнинг луғавий маъноси билан грамматик маъносини, соннинг, равишнинг маъно турларини фарқлай билиш. Феълдаги ўтимли–ўтимсизлик, бўлишли-бўлишсизлик, шахс-сон ва замон шаклларини ажрата билиш. Келишик шаклидаги от билан равишни, от билан кишилик олмошини ажратиш. Сўз туркумларининг муҳим белгиларини, сўзларнинг отлашув ҳодисасини изоҳлай билиш. Содда, қўшма, жуфт сўзларни ўзаро фарқлай олиш.

Малакалар: Лексикология ва морфология бўйича эгалланган кўникмаларни оғзаки ва ёзма нутқда тўғри қўллаш. Нутқда қозоқ адабий тили грамматикасининг меъёр ва имкониятларига риоя қилиш. Синонимлар, омонимлар, антонимлар ва паронимлардан фойдаланиш талабларига риоя этиш. Қисқартма отларни тўғри ёзиш ва қўллаш. Гапда сўз тартибига амал қилиш. Ривоя-матн, тасвир-матн тузиш. Табрикнома, маълумотнома ёзиш. Фонетик, луғавий, морфологик, синтактик, услубий таҳлил қилиш. Фикрни ёзма равишда баён этиш (миқдорий кўрсаткич - 12-14 гап).

7-синф

Билимлар: *Мустақил ва ёрдамчи сўз туркумлари.* Олмош сўз туркуми, унинг луғавий маъноси, морфологик белгилари ва синтактик вазифаси. Олмошнинг маъно турлари. Олмошларнинг услубий қўлланиши.

Феъл сўз туркуми. Матнда феълларнинг замон жиҳатдан уйғунлиги. Етакчи ва кўмакчи феъллар.

Сифатдош. Равишдош. Ҳаракат номи.

Таклид сўзлар, уларнинг маъноси ва гапдаги вазифаси.

Модал сўзлар, уларнинг маъноси ва гапдаги вазифаси.

Ёрдамчи сўзлар. Кўмакчилар, уларнинг турлари: соф кўмакчилар, кўмакчи вазифасидаги сўзлар. Боғловчилар, уларнинг турлари: тенг боғловчилар, эргаштирувчи боғловчилар. Юкламалар, уларнинг турлари. Ундовлар, уларнинг турлари.

Синтаксис. Феълли бирикма, отли бирикма. Эга билан кесим орасида тиренинг ишлатилиши. Диалогда тиниш белгиларининг ишлатилиши.

Кўникмалар: Мустақил сўз туркумлари, уларнинг имло қоидалари ҳақида тасаввурга эга бўлиш ва уларни фарқлай билиш. Ёрдамчи сўзларни ажрата олиш ва ўринли қўллаш билиш. Грамматик атамага асосланиб грамматик воситани эслай олиш. Ўз нутқининг грамматик воситалар ҳисобига бойиганлигини намоён эта билиш. Олмошнинг маъно турларини, кўмакчи, боғловчи ва юкламаларнинг турларини фарқлай олиш; сўз туркумларининг услубий қўлланишини ажрата олиш. Туб ва ясама сўзларни, сўз туркумларининг маъно турларини ажрата билиш. Ўзлаштира гап ва ундаги тиниш белгиларини тўғри қўллаш олиш. Эга билан кесим орасида, диалогда тиниш белгиларини ишлата олиш.

Малакалар: Мустақил ва ёрдамчи сўз туркумлари бўйича эгалланган кўникмаларни ёзма ва оғзаки нутқда тўғри қўллаш. Фикрни ёзма равишда баён этиш (миқдорий кўрсаткич: 14-16 гап); сифат кўрсаткичлари: гапларда фикрни аниқ, мантикий изчилликда ёритиш; мустақил гапларни, қўшма гап қисмларини, уюшиқ бўлақларни ўзаро боғлашда тенг ва эргаштирувчи боғловчилардан, матний синонимлар ва бошқа воситалардан фойдалана олиш; хатбошилари тўғри ажратиш, матний синонимларни ишлата билиш; фикр изчиллигини таъминлаш.

Ариза ёзиш. Сўз ишлатишда нутқ услублари доирасидаги қоидаларга амал қилиш.

Сўзлар, сўз шакллари, сўз бирикмалари, гаплар, матннинг бирор қисмини морфологик, синтактик ва услубий таҳлил қилиш

8-синф

Билимлар: *Содда гап синтаксиси.* Гап ва унинг нутқдаги ўрни. Гапнинг грамматик асоси. Эга ва кесим, уларнинг ифодаланиши. Содда гап, унинг тузилиши, маъно хусусиятига кўра турлари.

Гапнинг иккинчи даражали бўлақлари: тўлдирувчи, ҳол, аниқловчи, уларнинг ифодаланиши. Маъно ва грамматик тузилишига кўра турлари. Гапда гап бўлақларининг тартиби. Одатдаги тартиб. Ўзгарган тартиб.

Гапда кириш бўлақлар. Гапнинг уюшиқ бўлақлари, уларда умумлаштирувчи бўлақлар. Уюшиқ ва уюшмаган аниқловчи. Уюшмаган аниқловчиларнинг тартиби. Уюшиқ бўлақларнинг ўзаро боғланиши. Ундалма, ундалмали гапларда тиниш белгилари. Ажратилган изоҳ бўлақлар маъноси ва грамматик тузилишига кўра турлари, ажратилган изоҳ бўлақларда тиниш белгиларининг ишлатилиши, Ўзлаштира гап, ўзлаштира гапларда тиниш белгилари.

Кўникмалар: Ўрганилган грамматик атамаларни эсда сақлай олиш. Грамматик атамалар орқали зарур қоидаларни тез топа олиш, бунда баъзан таснифларга таяна билиш. Сўз бирикмаси билан гапни, гап бўлақларини, содда гапнинг турларини, содда гап билан қўшма гапни, киритма билан гап бўлагини, ажратилган изоҳ бўлақ билан гап бўлагини ўзаро ажрата олиш, муҳим белгиларини изоҳлай билиш. Ёзма иш учун материал тўплай олиш, тўпланган материални тизимга сола билиш, содда ва мураккаб режа туза билиш, ёзма ишга эпиграф танлай олиш, ишга қизиқарли эпизод қўша олиш, диалогли парчалар киритиш, тиниш белгиларини ўринли ишлата олиш, матнни таҳлил қила билиш. Матний синонимларни ишлата билиш.

Малакалар: Фикрни ёзма шаклда баён этиш. (Миқдорий кўрсаткичи 20-25 гап). Сифат кўрсаткичлар- матнда боғловчи воситалардан тўғри фойдаланиш.

Матн яратиш жараёнида қозоқ адабий тили грамматикасининг меъёр ва имкониятларига риоя қилиш, сўзлашув нутқи билан китобий нутқ меъёрига амал қилиш, гапда сўзларни тўғри жойлаштириш, ўзгарган тартибдан тўғри фойдаланиш. Икки бош бўлакли ва бир бош бўлакли гаплардан синтактик синонимлар тарзида фойдаланиш.

Баён, иншо, иш қоғозлари (хабар, маълумотнома, ариза, хисобот, таржимаи ҳол) ёзиш. Уюшиқ бўлакли, ажратилган изоҳ бўлакли гапларни ифодали ўқиш.

9-синф

Билимлар: Қўшма гапнинг турлари. Боғланган қўшма гапнинг тузилиши ва унда боғловчи воситалар: оҳанг ва тенг боғловчилар.

Эргашган қўшма гапнинг тузилиши, ундаги қисмларнинг (бош ва эргаш гап) боғлиқлиги. Эргаш гапларнинг турлари. Эргаш гапни бош гапга боғловчи воситалар. Боғловчисиз қўшма гап таркибидаги содда гаплар орасидаги маъновий муносабат. Ҳар хил бириккан гаплардан тузилган қўшма гаплар. Синтактик синонимлар, фразеологик синонимлар, стилистик восита. Мақола, маъруза, реферат, иш қоғози. Боғланишли нутқ, матн, мавзу, асосий фикр, мазмун, матннинг тузилиши, монологик нутқ, диалогик нутқ.

Ривоя, тасвир, муҳокама-матнлар, батафсил баён, эпитафия. Содда режа, мураккаб режа. Нутқ маданияти, нутқий муомала. Инверсия.

Кўникмалар: Ўрганилган грамматик атамаларни эслай олиш. Грамматик атамаларга асосланиб керакли қонидани дарсликдан топа билиш. Умумхалқ сўзлари билан қўлланиш доираси чекланган сўзларни, сўзлашув лексикаси билан китобий лексикани, адабий тил меъёри билан шевага хос хусусиятларини ажрата олиш, луғатларнинг турларини фарқлай билиш; сўзнинг луғавий ва грамматик маъноларини, сўзнинг турланиши билан тусланишини, туб сўзлар билан ясама сўзларни; содда, қўшма ва жуфт сўзларни, сўз туркумларини, мустақил сўз билан ёрдамчи сўзни; сўз билан сўз бирикмасини, сўз бирикмаси билан гапни, гап бўлақларини, гапнинг мақсадга кўра турларини, содда гапларнинг турларини, содда гап билан қўшма гапни, қўшма гапнинг турларини, гап бўлаги билан ажратилган изоҳ бўлақни; матн турларини, матндаги муҳим ва иккинчи даражали ахборотларни, бадиий асарда сўзнинг ўз маъноси билан кўчма маъносини бири-биридан фарқлай олиш, нутқда тўғри қўллай билиш, расмий идоравий услубдаги матнлар тузиш. Сўзлашув нутқи билан китобий нутқ меъёрига риоя қилиш.

Малакалар: Фикрни ёзма шаклда баён этиш бўйича: Микдорий кўрсаткич 25-30 гапдан иборат бўлган тугал матн (фикр эҳтиёжи билан боғлиқ мавзу асосида) яратиш. Сифат кўрсаткичлар—матндаги гапларни мазмунан ўзаро боғлаш, фикр изчиллигини таъминлаш, ўрганилган ифода воситаларини ўринли қўллаш ва уларнинг услубий имкониятларидан фойдаланиш, иш қоғозлари (ариза, маълумотнома, ишонч хати, ихчам ҳисобот, ахборот, тақриз кабилар)ни ёзиш. Муҳокама матн яратиш.

Фонетик, луғавий, морфологик, синтактик, услубий таҳлил қилиш.

Баён, иншо ёзиш, ёзма иш учун материал тўплаш, тўпланган материални тизимга солиш, содда ва мураккаб режа тузиш, ёзма ишга эпитафия ва маълум асарлардан цитаталар танлаш, қизиқарли эпизод қўшиш, хатбошиларни тўғри белгилаш, диалогларни тўғри ажратиш, диалогнинг муаллиф сўзи қисмида қаҳрамоннинг руҳиятини очувчи, уни тавсифловчи сўзларни бериш, гапларни ва матн парчаларини ўзаро боғловчи лексик-грамматик воситаларни тўғри қўллаш. Матнни таҳлил қилиш.

Қозоқ тили фанидан умумий ўрта таълим мактабининг ўқув дастури Ўқитиш хати

“Таълим тўғрисида”ги Қонунда таълимнинг равнақи, унинг инсонпарварлиги, таълим ва тарбия тизимининг узлуксизлиги, илмийлиги ва дунёвийлиги, таълимда умуминсоний ва илмий қадриятларнинг устуворлиги, давлат таълим стандартлари доирасида ҳамманинг билим олиши учун имконият яратилиши таъкидлаб кўрсатилган.

Узлуксиз таълим тизимида бошланғич таълим муҳим босқич ҳисобланади ва унда қозоқ тилини ўқитиш асосий ўрин эгаллайди. Қозоқ тили дастури қуйидаги бўлимларни ўз ичига олади:

1. Савод ўргатиш, нутқ ўстириш.
2. Фонетика, грамматика, имло ва нутқ ўстириш.

Бошланғич синфлар қозоқ тили таълими ўқувчиларда нутқ фаолиятининг асосий турларини ўстириш билан бир қаторда, қуйидаги муҳим масалаларни ҳал этишни кўзда тутди:

Бошланғич синфларда қозоқ тилидан бериладиган билимлар мазмунини ўзбек тилининг товуш тузилиши ва ёзма нутқда товушларни ифодалаш усуллари ҳақидаги, сўзларнинг ўзгариши ва гапда сўзларнинг боғланиши ҳақидаги, сўзларнинг морфемик таркиби ва сўз ясалиши, сўзларнинг лексик – семантик гуруҳи ҳақидаги, қозоқ тилининг

тўғри ёзув қоидалари ва тиниш белгиларининг ишлатилиши ҳақидаги билимлар ташкил этади. Берилган бу билимлар ўқувчилар нутқини ўстиришга хизмат қилади.

Қозоқ тили ўқитишнинг мазмуни ва методлари ўқувчиларга дастур талаб қилган ҳажмда пухта билим бериш кўникма ва малакаларини ҳосил қилиш кўмаклашиш лозим.

Мақтабни битириб чиққан ёшлар ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг ранг – баранг жабҳаларида, мулоқот ва муносабатнинг барча турларида қозоқ тилидан бемалол – эркин, самарали ва тўғри фойдалана олиш, унинг чексиз имкониятларидан тўлақонли баҳраманд бўлиш, зарурий кўникма ва малакаларга эга бўлишлари керак.

«Қозоқ тили» дарсларида ўқувчиларни мустақил ва ижодий фикрлашга йўналтириш лозим. Шунинг учун ушбу дастур ва у асосида яратилажак дарсликларда грамматик қоидаларни ёдлатишдан воз кечиш, ижодий тафаккур тарзини шакллантириш, дарс ва машғулотларини ўқувчиларнинг нутқий малакасини юзага келтиришга қаратиш мақсад қилиб олинди.

Қозоқ тили таълими олдида қуйидаги бош мақсад туради: қозоқ тили машғулотлари болаларда ижодийлик, мустақил фикрлаш, ижодий фикр маҳсулини нутқ вазиятига мос равишда оғзаки ва ёзма шаклларда тўғри, раvon ифодалаш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилиши лозим.

Савод ўргатиш, синфдан ташқари ўқиш ва нутқ ўстириш

Савод ўргатиш даври сентябрдан декабргача давом этади. Савод ўргатиш жараёни икки даврни: алифбогача тайёрлов даври ва алифбо (асосий) даврга ажратилади. Тайёрлов даври икки босқичга бўлинади:

1. Товуш – ҳарф ўрганилмайдиган босқич;
2. Унли товушлар ва ҳарфлар ўрганиладиган босқич.

Алифбо даври ўрганиладиган товуш ва ҳарфлар, сўзларнинг ва бўғинларнинг тузилиши, мураккаблик даражасига кўра 3 босқичга бўлинади.

Бу даврда болаларнинг фонематик эшитиш қобилиятлари ўстирилади, ўқувчиларнинг атроф-муҳит ҳақидаги тасаввурлари бойитилади.

Савод ўргатиш дарслари ўқувчиларнинг умумий камолотига, уларда дўстлик, ўртоқлик каби хислатларни миллий қадриятларни шакллантириш, жамоа ичида ўзини бошқариш, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, ростгўйлик, ўқишга онгли муносабатда бўлиш каби ижобий хусусиятларни тарбиялашга кўмаклашуви лозим.

Бошланғич ўқиш ва ёзишга ўргатиш тилшунослик, педагогика, адабиётшунослик ва методика соҳасида эришилган ютуқларга асосланган, такомиллашган ҳозирги замон аналитик-синтетик товуш методи воситасида амалга оширилади ҳамда ўқувчилар нутқини ривожлантиришни назарда тутлади. Дарсда ўқувчилар гапни сўзларга, сўзни бўғинларга, бўғинни товушларга ажратадилар, сўздаги товушларни тартиби билан айтишни ўрганадилар, ўрганилган товушларни ўзаро боғлаб сўз тузиш ва ўқиш юзасидан машқ қиладилар. Болалар товушларни ёзувда ҳарф билан ифодалаш, ҳарфлардан бўғин ва сўз тузишга, уларни ўқишга ўрганадилар. Гап ва боғланишли матнни онгли, тўғри, бўғинлаб раvon ўқиш, сўнгра сўзни бутунича сидирға ўқиш малакасини эгаллайдилар.

Ўқувчиларни ўқиш ва ёзишга ўргатиш баравар олиб борилади. Ёзувда товушларни ҳарфлар билан белгилашга, ҳарфлар ва бўғинлардан сўз тузишга, сўз ва гапларни ёзма тўғри шакллантиришга, талаффузи билан ёзилишида фарқ қилмайдиган сўзларни ва қисқа гапларни эшитиб ёзишга, гапнинг биринчи сўзини, кишиларнинг исмини, шаҳар, қишлоқ, кўча номларини, айрим ҳайвонларга атаб қўйилган номларни бош ҳарф билан ёзишни билиб оладилар.

Савод ўргатиш дарсларида ўқувчиларнинг бошқалар нутқини диққат билан тинглаш ва нима ҳақида гапираётганини тушуниб олиш кўникмалари ўстирилади. Болалар синфдошлари олдида гапиришга, ўқитувчининг саволларига жавоб беришга, топшириқларни мустақил бажаришга, билмаган ва ўзлари қизиққан нарсалар тўғрисида сўраб билиб олишга, ўқиганларини қайта ҳикоялашга, ўзлари кузатган, кўрган

кинофильмлар ҳамда эшитган ва ўқиган ҳикоя, эртаклари, кузатган расмлари ҳақида ҳикоя қилиб беришга ўрганадилар.

Савод ўргатиш даврида ўқувчилар олган билим ва ҳосил қилинган кўникмалар биргаликда ўқиш жараёнида махсус синфдан ташқари ўқиш машғулотларида болалар адабиёти намуналари билан таништиришга татбиқ этилади. Савод ўргатиш даврида синфдан ташқари ўқиш ҳафтада бир марта ўтказилади ва унга ўқиш дарсларининг иккинчи қисмидан 15-17 дақиқа ажратилади. Ўқиш ва ёзишга ўргатиш дарсларида болалар руҳиятини ҳисобга олган ҳолда иш турларини мукамаллаштириш талаб этилади, дам олиш машқлари ўтказилади. “Алифбе”, картотека ва методик қўлланмаларда берилган дидактик ўйинлардан фойдаланиб, бир туридан бошқа турига ўтилади ва ўқувчилар толиқишининг олдини олади.

Савод ўргатиш даврида ўқувчилар ўқитувчи раҳбарлигида табиатдаги ўзгаришлар, кишиларнинг турли мавсумда бажарадиган меҳнатларини кузатадилар ва шулар асосида ҳикоя тузишни ўрганадилар. Бу даврда олиб бориладиган барча ишларда оила ва мактаб ҳамкорлигининг узвийлиги, ўзаро муомала маданияти алоҳида аҳамият касб этади.

Қозоқ тили фанининг таркибий қисмлари

Умумий ўрта таълим мактабларининг 5-9- синфларида ўтиладиган «Қозоқ тили» фани ўқувчиларда :

қозоқ тилининг фонетикаси, лексикаси ва грамматикаси бўйича нутқнинг оғзаки ва ёзма шаклларида тўғри фойдаланиш учун зарур бўлган илмий - амалий маълумотлар беришни;

қозоқ тилида тўғри талаффуз, имло ва пунктуациясининг асосий қоидаларини ўзлаштириб олишни;

қозоқ тилининг сўз хазинаси бўлмиш турли луғатлардан тўғри фойдалана олишни;

ўз фикрини нутқ вазиятига мос равишда, турли шаклларда ифодалай олиш кўникмаларини ҳосил қилишни;

муайян бир хабарни ёки маълумотни турли шаклларда бера олиш йўлларини;

кундалик ҳаёт учун зарур бўлган иш қоғозларини юритиш кўникмаларини;

ёш ва билим даражасига мос бўлган бадий, илмий, сиёсий асарларни ўрганиб, улар ҳақидаги фикр-мулоҳазасини, шахсий муносабатини оғзаки ва ёзма шаклларда тўғри баён эта олиш кўникмасини;

ташқи дунёни ўрганиш ва уни тил бирликларида ифодалашда, жамият аъзолари орасида мулоқот ўрнатишда она тилининг беқиёс аҳамиятини ҳис этиш учун зарур бўлган назарий маълумот ва амалий кўникмалар беришни асосий вазифалар қилиб олади.

Қозоқ тили машғулотлари босқичли кетма-кетлик, шакл билан мазмун алоқадорлиги, тилшунослик бўлимларининг ўзаро зич боғлиқликдаги асосларида кўрилади. Шунинг учун 5- синфнинг биринчи чораги синтаксис бўйича зарур тушунчаларни — содда ва қўшма гап, гапнинг маркази, гап бўлаклари, ундалма ва уюшиқ бўлақлар, кўчирма гап, улардаги тиниш белгилари кабиларни ўзлаштиришга бағишланади. Иккинчи чоракнинг бошида ўқувчиларга лексикология ва морфологиянинг муҳим тушунчалари: сўзнинг маъноси, ўз маъно ва кўчма маъно, маънодош сўзлар, уядош сўзлар, зид маъноли сўзлар, кўшимчадош сўзлар, ўзакдош сўзлар, мустақил ва ёрдамчи сўз туркумлари, ўзак, кўшимча, сўз ясовчи ва шакл ясовчи кўшимчалар ҳақида дастлабки зарурий маълумотлар берилади.

«Муқаддима» деб номланган бу бўлим она тилининг изчил курсини ўрганиш жараёнида ўқувчиларнинг тилдан яхлит бир тизим сифатида фойдаланиш, матн устида ишлаш, фонетик, лексик, морфологик ходисаларни, бу ходисаларнинг ўз яшаш шароитида боғланишли нутқда қўллаш имкониятини беради. Маълумки, битта энг оддий содда йиғиқ гапда ҳам тилнинг фонетик, лексик,

морфологик ва синтактик қурилиши-нинг моҳияти акс этган бўлади. Шунинг учун она тилининг ўқувчилар нутқ малакаларини ривожлантиришга хизмат қилувчи изчил курси учун бундай кириш ўта зарурдир.

Тилнинг яхлитлик, таълимнинг эса алоқадорлик тамойили, бутун курс давомида изчиллик билан олиб борилади. Шунинг учун ҳар бир машғулотда ўқувчи луғавий бойлик ва синтаксис устида - сўз маъноси, фонетик, морфологик ҳодисаларнинг синтактик вазифаси устида машқлар бажаришга жалб қилинади.

Қозоқ тили ўқитишнинг асосий воситалари

Илк босқичда: 1. Шу дастур асосида яратилган дарсликлар.

2. Қозоқ тили бўйича луғатлар: «Қозоқ тилининг изоҳли луғати», «Қозоқ тилининг уядош сўзлар луғати», «Қозоқ тилининг маънодош сўзлар луғати», «Қозоқ тилининг шаклдош сўзлар луғати», «Қозоқ тилининг зид маъноли сўзлар луғати».

Иккинчи босқичда бу воситалар сираси «Қозоқ тилининг сўз яшаш луғати», қозоқ тилидаги энциклопедия, қозоқ тили машғулотларида оғзаки ва ёзма тасвир учун изоҳли албом, ишлатилиши лозим бўлган зарур сўзлар берилган расм-тасвирлар ва ҳ.к. билан тўлдирилиши лозим.

Таълим усули

Таълим усули, асосан, индуктивдир. Шунинг учун машғулотда фаол ишловчи ўқувчининг ўзидир. Ҳар бир машғулот тахминан тўрт босқични ўз ичига олади: 1. Такрорлаш. 2. Берилган материалларнинг ўқувчилар томонидан таҳлили. 3. Берилган материалларни ўқитувчи ёрдамида умумлаштириш ва ҳукм чиқариш. 4. Ҳосил қилинган умумийликни амалда куллаш ва синаш. Дастурда иккинчи, учинчи, тўртинчи босқичлардаги машғулотлар мазмуни тахминий кўрсатилди.

Ўқувчиларнинг матн яратиш ва матн устида ишлашлари машғулотнинг иккинчи, тўртинчи босқичларида ва синфдан ташқари бериладиган топшириқларда марказий ўринни эгаллайди.

Матнлар хилма-хилдир. Уларнинг аниқ тур ва кўриниши қисман дарсликда берилса, асосан, ўқитувчи томонидан белгиланади. Дастур ўқитувчига дарсликдаги барча матнларни ўз диди, талаби, шароитга қулайлигига кўра бемалол алмаштириш, ўқитиш жараёнини том маънодаги ижодийлик ва изланувчанлик асосида қуришга тўлиқ имконият беради.

Ўқувчилар яратиши лозим бўлган матнлар бир неча хилдир. Улардан асосийлари:

1. Машғулотда ҳосил қилинган билим ва кўникмани амалда қўллаб матн яратиш. Бундай матнлар икки ва учта гапдан иборат бўлиши, монолог ва диалог тарзида, қисқагина тасвир ёки ҳикоя шаклида бўлиши мумкин. Уларнинг аниқ шаклини ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчининг ўзи танлаши керак.

2. Берилган мавзу асосида тасвир (кичик иншо) яратиш. Бундай тасвирлар ёзма ва оғзаки кўринишларда ўқувчиларнинг ёш ва малака даражасига мос мазмун ҳамда хажмда бажарилиши лозим.

3. Иншо-матннинг олий кўриниши. Дастур қуйидаги иншо турларидан фойдаланишни кўзлайди: а) илмий иншо (тил, тарих, биология ва бошқа фанлардан ҳар бир фан учун хос бўлган бирор мавзу ёки масалани очиш); б) илмий-бадий иншо (бадий асар, ёзувчи ижоди, адабий жараёнлар таҳлилига бағишланган иншолар); в) бадий- ижодий иншолар (санъат асарини ўрганишдан ўқувчининг ҳосил қилган шахсий кечинмалари тасвири); г) тасвирий иншо (наrsa, шахс, манзара ва ҳ.к. тасвирига бағишланган иншо); д) эркин мавзудаги иншо.

Матн устида ишлаш қозоқ тили машғулотларида асосий ўринни эгаллаганлиги сабабли, 8-синфнинг бошида «Ёзма иш устида ишлаш усуллари ва босқичлари» бўлими

кiritилди. Бу бўлим ўқувчиларнинг 1-7-синфларда матн устида олиб борган ишларини умумлаштириб, уларни юқори синфда, лицей ва коллежларда анча мураккаб иншо устида ишлашга тайёрлайди. Бу бўлим машғулотлари дедуктив-индуктив усулда ташкил этилиши мумкин.

Қозоқ тилидан дастур ва дарсликларнинг назарий-амалий асослари

Мактабда қозоқ тили ўқитишнинг асосий мазмун – моҳияти ҳозирги кун таълими мақсадларига монанд тузилган Давлат таълим стандарти, дастур ва дарсликларнинг куйидаги назарий-амалий асослари билан белгилаб берилди:

I. Қозоқ тили — миллий маънавият ва мафкура, миллий руҳ, маданият ва кадрларнинг улкан хазинаси.

II. Қозоқ тили — миллат тафаккурини шакллантирувчи, ривожлантирувчи ва ифодаловчи энг асосий восита.

III. Қозоқ тилини ўқитишдан мақсад таълим олувчиларда мустақил ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, ижодий фикр маҳсулини нутқ вазиятига мос равишда тўғри ва равон баён қилиш кўникмаларини шакллантиришдир.

IV. Машғулотларда қозоқ тили имкониятларидан унумли фойдаланиш, амалий кўникмаларни шакллантиришнинг назарий билимларни ўзлаштиришга нисбатан устуворлиги таъминланади.

V. Дарсликларда ўқув материаллари ўқувчиларнинг ҳар бир синфда ўрганадиган бошқа ўқув фанлари ва улардан ўзлаштиришлари лозим бўлган амалий кўникмалар билан узвий боғлиқликда берилади.

VI. Қозоқ тили дарслигидаги ҳар бир топшириқ ўқувчи томонидан мустақил бажарилишига мослаб тузилади.

VII. Дарслик материаллари ўқувчиларда тафаккурни ва нутқни ривожлантиришнинг асосий омилларига:

- 1) луғат бойлигини оширишга;
- 2) сўз бойлигидан ижодий матн яратиш жараёнида фойдаланишга;
- 3) мустақил фикр ифодасининг мақсад ва нутқ вазиятига мувофиқлигини танлашга;
- 4) аниқ, илмий ва образли (рамзий) нутқ кўникмаларини шакллантиришга мослаб тузилади ва берилади.

Қозоқ тилидан ҳар бир машғулот юқорида кўрсатилган таркибий қисмларни ўз ичига олади.

VIII. Қозоқ тилига оид билимларни беришда тилнинг кўп сатҳли, чексиз имкониятли, мураккаб тизим сифатидаги талқинига таянилади. Шунинг учун қозоқ тили курси қозоқ тили қурилишининг энг асосий бирликлари ва ҳодисалари билан таништирувчи «Муқаддима» ва «Изчил курс» каби икки қисмдан иборатдир.

«Изчил курс»да тилнинг турли грамматик ҳодисаларини, турли сатҳ бирликларини ўзаро алоқадорликда бериш тилимизда айнан бир фикрни турли усуллар билан ифодалаш имкониятлари борлигини, ҳар бир имкониятнинг ўзига хослигини ўқувчиларга сингдиришда «Муқаддима» нинг аҳамияти катта.

IX. Дастур ва дарсликларнинг дидактик асоси:
ўқувчига таълим жараёнининг фаол иштирокчиси;
ўқитувчига ўқувчининг ўрганиш фаолиятини бошқарувчиси;
дарсликка (ўқув топшириқларига) ўқувчи ва ўқитувчи фаолиятларини ўзаро боғловчи восита сифатида ёндашишдан иборатдир.

X. Ўқувчининг таълим жараёнида фаол иштирокчи эканлиги унинг дарслик топшириқлари асосида ўқитувчи раҳбарлигида куйидаги турдаги мустақил ишларни бажаришида ўз аксини топади:

- 1) кузатиш-дарслик (ўқитувчи) топшириғи асосида қозоқ тили ҳодисаларидан берилган намуналарни кузатади;

2) изланиш-ўйлаш, хотирада тиклаш, сўраш, луғат, комус, маълумот манбаларидан фойдаланиш асосида ҳодисалар сирасини бойитади;

3) алоҳидаликларни шарҳлаш - берилган ва ўзи давом эттирган тил сирасидаги ҳар бир ҳодисани алоҳида-алоҳида шарҳлайди;

4) қиёслаш - тил сирасидаги ҳодисаларни ўзаро қиёслайди;

5) умумийликни аниқлаш - сирадаги ҳодисаларнинг ўхшаш, умумий томонларини аниқлайди;

6) фарқларни топиш - сирадаги ҳодисаларнинг бир-биридан фарқли томонларини аниқлайди;

7) тасниф этиш – тил сирасидаги ҳодисаларни ўхшашлик ва фарқлари асосида гуруҳ ҳамда гуруҳчаларга ажратади;

8) ҳукм чиқариш - ҳодисалар сираси ҳақида умумлашма (хулоса, қоида) чиқаради;

9) алоқадорликни аниқлаш - ўрганилган ҳодисаларнинг ёндошлари (маънодошлари, шаклдошлари, вазифадошлари, зидлари ва ҳ.к.) билан муносабатларини - (яқинлик, ўхшашлик ва фарқларини) аниқлайди;

10) қўллаш - ҳодисаларни мустақил равишда ёзма ва оғзаки шаклларда шарҳлаб, ижодий матн тузади.

XI. Фикрни баён этиш, ижодий матн тузиш, матн устида иш она тили машғулотларида алоҳида мавқега эга бўлганлиги сабабли, дастурда VIII синфда «Ижодий матн устида иш» мавзусини ўрганиш кўзда тутилган.

XII. Ўқувчиларнинг қозоқ тили таълими асосида синфма- синф олган амалий кўникмалари ва билимлари қозоқ тилидан Давлат таълим стандарти талаблари билан баҳоланади.

Ўқув дастурининг мазмуни

I синф

Фонетика, грамматика, емле жўне тил дамыту

(68 са-ат)

1. Дыбыстар мен јрптер (28 са-ат)

Дыбыстар мен јрптер. Дауысты дыбыстар мен јрптер;

Дауысты дыбыстарды | айтылуы мен жазылуы. Дыбыстарды | буын жасай алатындыгы. Жуан, жи | шке айтылатын сўздер. Флппе: фрптердн аталуы. Бас јрп пен кшш јрптердн | т рлерн. Сўздердн | лппе тртбнде жазу. Флппенн | ма | ызы.

Буын. Сўздердн буын-а бфлу. Буынны | бр немесе кфп буынды болуы.

2. Сўздердн | магынасы (23 са-ат)

Адам мен заттарды | атын блддретн сўздер. Оларды | , кнм? не? кнмдер? нелер? деген сраетар-а жауап беру. Адам аттарыны | бас јрппен жазылуы, жануарлар-а атап сойыл-ан атауларды | бас јрппен жазылуы, орын атаулары-ны | бас јрппен жазылуы.

јимыл јрекеттн блддретн сўздер, не нстедн? не-ылды? не нстейдн? сраетарына жауап болуы.

Белгнн блддретн сўздер, оларды | еандай? еайтып? сраетарына жауап беру.

Санаеты блддретн сўздер. Олар неше? нешншн? нешеу? еанша? сраетарына жауап болуы. Нешншн сра-ына жауап болатын сўздердн | жазы-луы.

Сабаетарда бернлген сўздктерден пайдалану да-дысын салыптастыру.

3. Тіл және сөйлем (12 сағат)

Тіл. Тілді | ауызша және жазбаша формалары. Мәтінні | сөйлемдерден құрауы.

Сөйлем. Сөйлемні | бас іріппен жазылуы және оны | со | ына қойылатын н | кте, сұрақ, леп белгілеріні | қойылуы; сөйлемні | кім не жайлы айтылған-ның білдірген сөзді анықтау; суреттерге қарап сөйлем құрау және жазу; сұрақ- жауап сөйлемдер; сұрақ-жауап құрылысындағы мәтіндерді | жазылуы; тіл мәдениеті.

4. Жыл бойы үйренгендерді қайталау (5 сағат)

Қысқарған жазу

Жазуға тиісті біліктерді; жазу барысында партада дұрыс отыру, дәптерді белгіленген қыялыға қою, рұқпаны дұрыс ұстау; жазу сызықтарын ажырата алу, іріптерді | қыялығы, ұлануы және сөздер арасында бірдей те | дікте шамалау қыялы қысқарған жазу талаптарын жаттықты біліктерін қалыптастыру.

Кіші және бас іріптерді сағат ашу барысындағы қыялы тәртіпте жазуды үйрену.

Қозоқ тили

2- сынып

Фонетика, грамматика, емле және тіл дамыту
(136 сағат)

1. Бірінші сыныпта бітілгендерді еайталау (6 сағат)

2. Дыбыстар мен іріптер (56 сағат)

Дауысты және дауыссыз дыбыстар, оларды і бір-бірінен айырмашылығы. Дыбыстарды іріптермен белгілеу.

Дауысты дыбыстар, оларды айтуанда дыбыс естілуі. Жуан дауысты дыбыс, жі і ішке дауысты дыбыс. Дауысты дыбыстарды і емлесі. Ы, І, дыбыстарыны і емлесі. Дыбыстар және іріптер. У іріпіні і емлесі. И және Й іріптеріні і емлесі. Я мен Ю іріптеріні і емлесі. Дауыссыз дыбыстарды і емлесі. Б, П іріптеріні і емлесі. Д, Т іріптеріні і емлесі, К, Г, ж, - іріптеріні і емлесі. Л, Р іріптеріні і емлесі.

Берілген сөзді сөздіктен таба білу. 2-сыныптан 3-6 сөзді іліппе тіртібінде жазу.

Буын. Сөзді і алды і ты еатарға симаі еалтан бөлігін кейінгі еатарға кешіру. Сөзде неше дауысты дыбыс болса сонша буын болуы.

Тасымал. Жазғанда бір жолға сыймай еалтан сөздерді буынға бөліп, келесі жолға тасмалдап жазылуы. Бір буынды сөздердін тасмалданбайтындығы.

3. Сөз (54 сағат)

Сөздерді і мағыналарды білдіруі. Оларды і кім? Кімдер? немесе не? нелер сұрағына жауап беріп, адамдар және заттарды і атын білдіруі. Кім? кімдер? де-ген сұрастар тек адамдарға еойылатыны. Затты і атын білдіретін сөздерге не? нелер? деген сұрастарды і еойылуы. Адамдарды і аты- фамилиясы, жан-жан-уарларға еойылған аттар, еала, ауыл, кеші және езенге еойылған аттарды і бас іріппен басталуы.

іандай? еай? сұрастарына жауап болған сөздер затты і сынын білдіретін сөздер болатыны.

іанша? неше? ненінші? сұрастарына жауап болатын сөздер затты і санын білдіретін сөздер болатыны.

Затты і еимылын, іс-ірекетін білдіретін сөздер не істейд? не еылды? не іс-теді? не тылады? деген сұрастарға жауап беруі.

Сөздерге сұрае бере алу дағдысын еалыптастыру. Сөздіктен пайдалана алуын дамыту.

4. Сөйлем (20 сағат)

Сўйлем туралы тўқиник. Сўйлемдерди | хабарлы, сўраулы, лептї сўйлем болуы. Сўйлемни | бїрїншї сўзї бас іріппен жазылуы жїне со | ына тыныс белгїсіні | еойылуы.

Сўйлемнен кїм? кїмдер? не? нелер? жайлы айтылганын бїлдїрген сўздер (бастауыш пен баяндауыш атауы берїлмейдї). Сўраетар еою ареылы сўйлемдегї ўзара байланысеан сўздердї аныетау.

Тїл жїне мїтїн.

Тїл. Тїлдї | ма | ызы. Ауызша жїне жазбаша тїл туралы тўқиник.

Мїтїн. Мїтїннї | ўзара байланысеан екї немесе бїрнеше сўйлемдерден еуралуы, мазмундама жайлы тўқиник, сўраетар жїрдемїнде айтарлыетай тўқен болматан мїтїн негїзїнде мазмундама жазу, суреттерге еарап сўраетар жїрде-мїнде сўйлемдер еурау;

Бїр таеырыпеа тиїстї 2-3- сўйлем еурай алу: Балаларды | ойындары, тўқендер е | бегїне жїрдемї, оеулары, еызытулары туралы оеытушы басшылыгында | | гїме еурау жїне жазу.

Кўркем жазу.

Бїр сызыеты дїптерде месас іріптердї жазу жїне іріптї бїр-бїрїне дмыс тптастыру; кїшї іріптер мен сол іріптерден еуралтан буын мен сўздердї жазу; бас іріптер мен оларды ўзїнен кейїн келген кїшї іріпке тптастыру. Кейбїр жазу ережелерї:

- дїптерлердї | тўқменгї бмырын кўкїрек ортасыны | еарсысына дмыс еою;
- дїптерлердї сол еол мен мстап дмыс жазу;
- басты сїл тўқмен иїп, дмыс отыру;
- аяеты бос мстап, жерге еойып отыру;
- еолды | тїрсегїн партаны | тстїнде мстау. Ручканы тш бармае арасында еркїн мстау;
- ірбїр іріптї дмыс тптастырута сїенген трдє буын мен сўздердї аные жазута ірекет жасау;
- іріп пен іріп бїрїгуїн дмыс жїне аные еалыптастыру;
- асыепай, шимаетамай жазу;
- ірбїр жаттытуларды тш-тўрт рет еайталау

3- сынып

Фонетика, грамматика, емле жїне тїл дамыту

(136 сагат)

1. јайталау (24 сагат)

Тїл жїне сўйлем, тїл жїне мїтїн. Сўз.Сўйлем. Пікїр бїлдїру маесатына еарай трлерї, сўйлемнї | кїм? немесе не? жайлы екендїгїн бїлдїрген сўздер.

Сўз жїне сўздердї | атауларына еарай топталуы.

Дыбыс жїне іріп. Сўз жїне сўйлем. Дауысты дыбыстар. Буын жїне тасымал. Дауыссыз дыбыстар У,Е,Е, В,Ф,Х,Һ,Ч,Щ,Ц іріптерїнї | жазылуы. Жї | ішкелїк белгїсі мен айыру белгїсі.

2. Сўз жїне сўз еурамы (22 сагат). Сўз жїне сўз еурамы. Тбїр мен еосымша. Тбїр сўздер. јосымша. Туынды сўз. Жўрнае пен жалтау. Сўз матынасы.

3. Сўз таптары (60 саҳат)

Зат есім. Негізгі және туынды зат есім есімдер. Зат есімнің қысқаша түрі. Жалпы есім мен жалпы есім.

Сын есім. Сын есімнің сұраулары, түрлері. Негізгі және туынды сын есімдер. Сөздіктерді пайдаланып сын есімге жататын сөздіктердің синонимдік қатарын құру. Тест тапсырмалары арқылы сын есім жайындағы білімдерін бекіту. Сын есімдерді қатыстырып дидактикалық ойындар жүргізу.

Сан есім. Сан есім заттың санын, ретін білдіретін сөз табы екендігі. Сан есімнің сұрақтары. Есептік, реттік сан есімдер.

Етістік. Заттың қимылын, ісін білдіретін сөздер етістік деп аталатындығы. Болымды және болымсыз етістіктер. Негізгі және туынды етістіктер.

Сөз таптары бойынша білгендерді қайталау

Сөйлем және сөйлем мүшелері.

4. Сөйлем. Хабарлы сөйлем. Сұраулы сөйлем. Хабарлы сөйлемді сұраулы сөйлемге айналдыру. Сұраулы сөйлемді хабарлы сөйлемге айналдыру. Диалог туралы түсінік. Лепті сөйлем. Адамның қылығын, сезімін білдіретіндігі.

Сөйлем мүшелері. Тұрлаулы мүшелер. Бастауыш. Бастауыштың сұрақтары. Баяндауыш. Баяндауыш сұрақтары. Тұрлаусыз мүшелер. Тұрлаусыз мүшелердің сұрақтары.

Сөйлемдегі сөздердің байланысы. Сөйлемдегі сөздердің байланысын сұрақ арқылы анықталуы.

5. Жыл бойы білгендерді қайталау. Тіл дамыту (30 саҳат)

Мәтін мен мазмұн. Мәтін бөліктеріне тәуірліктер тағайындау; мәтін бөліктерін және әрбір бөліктегі сөйлемдердің өзара байланысы; мәтіннің

сұрылымы: кіріспе бөлімі, негізгі пікір, соңғы сұрылымды бөлімі және оларды

белгілеу. Жазбаша мәтін мен мәтін түрінде пайда болуы. Мәтін мен тәуірлік.

Мәтінді мазмұн жағынан аяқталған бөліктерге бөлу.

Мәтін бөліктеріне тәуірлік беру. Мәтін бөліктерін және әрбір бөліктегі сөйлемдердің өзара байланысы. Мәтіннің сұрылымы, кіріспе бөлімі, негізгі бөлімі, сұрылымды бөлімі мен оларды белгілеу.

Хабар (қысқаша), характеріндегі мәтінді берілген немесе оқушы білген сұрақтан жоспар негізінде айта баяндау. Бір тәуірліктегі бірнеше сурет, мазмұнды сурет негізінде, сондай-ақ, оқушылардың біліміне жағын болған оқиға (ойындар, табиғатты бақылау, саяхаттар) бірге алдын ала дайындықпен ауызша немесе жазбаша сөйлем құрау. Мазмұндама мен шығарманы жайлап бейнелеу және пікірлер мазмұнын ретінде 2-3 сөйлемнен оқып бару, білігін салыптастыру. өз жұмыстары бойынша оқығанын хат жазу.

Тіл мәдениеті. Ауызша және жазбаша тілге қатынас, ермәттеу, сұраныш сияқтыларды білгендерден пайдалану.

Сөздік жаттығулар арқылы материалдарын білгендермен байланысқан түрде білгіледі.

Тіл мәдениеті. Ауызша және жазбаша тілде оқығанын, ермәттеу, сұраныш сияқтыларды білдіретін сөздерден пайдалану;

Сўздік жаттығулар мен грамматикалығ материалдарды ўйрену мен байланысты тўрде ўткізіледі.

Кўркем жазу. Жазуға байланыты біліктерін пысығау. Оёушыларға бір сызыёты дїптерге жазуды жаттыётыру.

4-сынып

Фонетика, грамматика, емле жїне тїл дамыту
(136 сағат)

аткендердї °айталау (4- сағат)

Тїл дыбыстарды (дауысты, дауыссыз) оларды | айтылуы мен жазылуына (їліппе, дыбыс жїёесї, жазу ўлгїсі) дағдылану. Затты | (жалпы, жал°ы) атын бїлдіретін сўздер. Бас їріппен жазылатын сўздер, оларды | бас їріпен жазылу за | дылы°тары. Дара, кўрделї жал°ы есімдердї | бас їріппен жазылуы.

Затты | атын, сынын, санын бїлдіретін сўздер (есїмдер). Затты | °имылын бїлдіретін сўздер.

Дыбыс пен їріптер (10 сағат)

Тїл дыбыстары туралы бастауышта алған бїлімдерін еске тўсіру. Тїл дыбыстары фонетиканы °арастыратындығы. Дауысты дыбыстарды | тўрлерї. Тїл дыбыстарыны | сўз мағынасына їсерї. Уу дыбысыны | жазылуы. ¼осарлы дауыстылар жїне оларды | жазылуы. Сый, тый сўздерїні | жазылуы. Дауысты дыбысты | ішінде ё, ю, я їріптерїні | жазылуы.

Дауысты дыбыстар. Дауысты дыбыстарды | ўзїндік белгїлерї. Тїлдї | °атысуына °арай дауысты дыбыстарды | жуан, жї | ішке, ашы° жїне °ыса | болып келуї.

Дауыссыз дыбыстар. Дауыссыз дыбыстарды | ўзїндік белгїлерї, ўкпеден шы°ан ауа кедергїленїп, дауыс шымылдығын баяу, аз дїрїлдетендїгї, созуға келмейтїндїгї. Дауыссыз дыбыстарды | н мен салдарды | °атысуына °арай жїк-телуї (°ата | ,мя | , ндї), жїне дауыс °атысуына °арай тўрлерї.

Дауыссыз б, в, г, д їріптерїні | емлесї. Ф, ц, ч, щ їріптерїні | емлесї. јосарлы дыбыстар. Бас°а тїлден енген сўздердї | со | ында кездесетін °осарлы дауыс-сыздар.

Буын. Буынны | аны°тамасы. Буын жасайтын дыбыстар. Сўздї | буын бойыншы тасымалдану за | дылы°тары.

Сўз °мрамы (5 сағат)

Сўз ўрамы. Бир сўзге бирнеше жалтау жалтанган кезде, е | алдымен кўп-тік кейін тўелдік, со | септік, е | со | ында жіктік жалтауы жалтануы. Т̄ бір со | ындагы °, к, п дыбыстарыны | емлесі.

Біріккен сўздер. Біріккен сўздерді | аныотамасы. Біріккен сўздерді | жазылуы. Біріккен сўздер отар келгенде екі дауысты дыбыс саоталып жазылуы. Жер су аттарын білдіретін біріккен сўздерді | бас іріппен жазылуы. Екі сўзден ўмралтан адам аттарындагы біріккен сўздерді | жазылуы.

¼ос сўздер мен ысотартан сўздер. ¼ос сўздерді | жасалуы. ¼ос сўздерді | екі т̄рлі сўзді | осарлануы арылы жасалуы. ¼ос сўздерді | к̄шейткіш буын-дар осылуы арылы жасалуы. ¼ысотартан сўздерді | аныотамасы.

Сўз таптары (30 сатат)

Сўз табыны | аныотамасы. Зат есім. Зат есімні | септелуі. Тўелдеулі зат есімдерді | септелуі. Зат есімдерді | жіктелуі. Жіктік жалтаулары. Зат есім жекеше, кўпшеге бўлініп, тўелденуі, жіктелуі және септелуі. Тўелдік жалтауыны | жіктелуі.

Тўелдік жалтауыны | аныотамасы. Тўелдеулі зат есімдерді | аныотамасы. I-II-III-жаотаты тўелденген сўздер.

Зат есімдерді | жіктелуі. Жіктік жалтауларыны | зат есімні | жай т̄рине де тўелдеулі т̄рине де жалтана беруі. Жікік жалтаулары. Тўелдеулі сўздерді | жіктелуі.

Сын есім (4 сатат). Сын есімні | аныотамасы. Дара және к̄рделі сын есімдерді | аныотамасы мен т̄рлері.

Сан есім (5 сатат). Сан есімні | аныотамасы мен т̄рлері. Дара және к̄рделі зат есімдер. ¼ос сўздер ретіндегі сан есімдері | к̄рделі сан есімдер болып келуі.

Есімдік (10 сатат). Есімдікті | аныотамасы. Сілтеу есімдіктері. Жалпылау есімдіктері мен белгісіздік есімдіктері. аздік есімдіктері. Жіктеу есімдіктеріні | 3 жаота бўлінуі. ¼осарлантан есімдіктерді | дефис арылы жазылуы. Жіктеу есімдіктеріні | септелуі.

Етістік (12 сатат). Етістікті | аныотамасы. Дара және к̄рделі етістіктер оларды | аныотамасы. Етістікті | жіктелуі. Дара етістікті | жіктелуі. К̄рделі етістікті | жіктелуі. Етістікті | шаотары. Осы ша°. Осы шаоты | аныотамасы мен сўраотары. аткен ша°. аткен шаоты | аныотамасы мен сўраотары. Келер ша°. Келер шаоты | аныотамасы мен сўраотары.

Сўйлем. (15 сатат). Жай сўйлем мен ўмрмалас сўйлем.

Жай сўйлем мен ўмрмалас сўйлемні | аныотамасы.

¼мрмалас сўйлемдерді | ўрамындагы жай сўйлемдерді | е | кемінде екеу болуы. ¼мрмалас сўйлем жасайтын жай сўйлемдерді | ортасына ойылатын тыныс белгілер.

Жала | сўйлем мен жайылма сўйлем. Жала | сўйлем мен жайылма сўйлемні | аныотамасы. Сўйлем ішінен жала | және жайылма сўйлемдерді ажырата алуы.

Сўйлемні | дара және к̄рделі м̄шелеріні | аныотамасы. Дара және к̄рделі м̄шелерді сўйлем ішінен ажырата алуы. К̄рделі м̄шелер отай (м̄шелермен) сўздермен байланысатынын білуі.

Сўйлемні | біры | тай м̄шелері (14 сатат). Сўйлемні | біры | тай м̄шеле-ріні | аныотамасы. Біры | тай м̄шелер сўйлемдегі бір-от м̄шемен

байланысуы. Біры | тай м̄шелерді | тыныс белгілері. Біры | тай м̄шелерді | жеке с̄зден де, с̄з тіркесінен де жасалуы.

С̄йлемні | тұрлаулы және тұрлаусыз м̄шелері (11 сағат). Бастауышты | анытамасы мен сұрағтары. Баяндауышты | анытамасы мен сұрағтары. Баяндауыш барлығ с̄з табынан болатындығы. С̄йлемні | тұрлаусыз м̄шеле-ріні | анытамасы. Тұрлаусыз м̄шелерді | т̄рлері.

С̄йлем м̄шелеріні | байланысы. С̄йлем м̄шелеріні | жалтау арғылы да, жалтаусыз да байланыса беруі. С̄йлем м̄шелеріні | байланысын сұрағ ою арғылы айындалатыны.

¼аратпа с̄з. (6 сағат). ¼аратпа с̄зді | анытамасы. ¼аратпа с̄зді | тыныс белгілері.

Жыл бойы ўткендерді оайталау (10 сағат)

Оеу жылы со | ындағы сайталау ыренілген білімдерді естету арғылы ж̄йеге салу және еорытындылау маесатында ўткізіледі. Оеушылар ірбір сабаета неше т̄рлі тапсырмаларды орындайды. іайталау сабаетары м̄тін, с̄йлем, с̄йлем м̄шелері, дыбыс пен іріптер, дыбыстарды | т̄рлері, буын, іліппе, т̄бір, с̄з жа-саушы, с̄з т̄рлендіруші еосымша, с̄з таптары бойынша ўткізіледі. Бұл оеыту-шыны | баса сыныптарда білім барысын дырыс м̄йымдастыруын самтамасыз етеді.

Оеушылар мен оеу жылы барысында емлемен жұмыс істейтін кейбір с̄здер оеулыс со | ындағы с̄здікте берілген.

Оеулыета с̄здерді | мағыналары беріліп, оеушылардан оларды ме | геруі талап етілмейді.

К̄ркем жазу. К̄ркем жазу біліктері толыетырылады. Буын, с̄з, с̄йлем м̄тінін к̄ркем жазу ережелеріне с̄йенген т̄рде к̄шіріп жазу; есітіп жазу және

еркін жазу; м̄тінді жазуда таеырыпты | жазылуына, абзацтан бастау; іріптерді |

тыныс және аныс жазылуына; ўзіні | және ўзгелерді жазуын графикалыс талдау жасай алу.

5- сынып

(апталығ сағаты-5 , жылдығ сағаты-170)

КІРІСПЕ. (2-сағат)

Тіл-аса ма | ызды оатынас оуралы. Тілді | оотамдығ м̄ні, оызметі. азбек тілі азбекстан Республикасыны | мемлекеттік тілі екендігі, оны | оызметі, олданылатын орындары. «Тіл және оотам» м̄тінімен (текст) сұрағ-жауап негізінде ы | гімелесіп, с̄з, с̄йлем, м̄тін оурастыру. Тіл, с̄з, с̄йлеу туралы мағал-м̄телдер, даналардан шыған шешендік нағылдар мен ауызша-жазбаша тіл м̄старту жұмысы (тіл ўнері, ана тілі, шешендік т.б.).

Бастауыш сыныпарда ўткенді сайталау (11 сағат)

Тіл дыбыстарды (дауысты, дауыссыз) оларды | айтылуы, жазылуына (Ўлippe, дыбыс ж̄йесі, жазу л̄гісі) да-тдылану. Затты | (жалпы, жал°ы) атын бiлдiретiн с̄здер. Бас Ўрiппен жазылатын с̄здер, оларды | бас Ўрiппен жазылу за | дылы°тары. Дара, к̄рделi жал°ы есiмдердi | бас Ўрiппен жазылу белгiлерi.

Затты | сынын, санын бiлдiретiн с̄здер. Затты | атын сынын, санын бiлдiретiн с̄здер (есiмдер). Затты | °имылын бiлдiретiн с̄здер. Мен, сен, ол, бул, сол ж̄не да, ма, ме т.б. с̄здердi с̄з тобына °арай тану, с̄здi | жасалуы, °мрамы, тасымалдануы.

Ана тiлiнi | сызметi. џдеби тiл ж̄не м̄тiн. џдеби тiлдi | жазу мен с̄йлеудегi м̄нi. џдеби тiлдi | ауызша ж̄не жазбаша т̄рi. М̄тiндер бойынша жазба џдеби тiлдi | ерекшелiктерiн а | тарту.

М̄тiннi | т̄рлерi. Ауызекi с̄йлесуге °атысты м̄тiндер. Ондагы та°ырыпты° ерекшелiктер. Ойды | берiлу формалары, с̄йлем °мрау ж̄йесi. М̄тiннi | °мрылысы.

Жазбаша м̄тiндер. Та°ырыбы, негiзгi идеясы. Ойды | берiлу т̄сiлдерi: Ў | гiмелеу, баяндау, сипаттау, тал°ылау, мiнездеу т.б.

М̄тiннi | °мрылысы. Абзац. С̄йлем. С̄йлемдердi | байланысы. џр абзацтагы, Ўр с̄йлемдегi тiрек с̄здер.

СИНТАКСИС Ж̄НЕ ПУНКТУАЦИЯ (38-сатат)

Синтаксис ж̄не пунктуация туралы т̄сiнiк.(9 сатат) С̄з бен с̄з тiркесi. С̄йлем ж̄не оны | т̄рлерi. С̄йлемнi | матынасына, айтылу сазына °арай т̄рлерi. Хабарлы с̄йлем. Сираулы с̄йлем. Лептi с̄йлем. Бмйры°ты с̄йлем. С̄йлемнен џткендi °айталау ж̄не мстарту.

С̄йлемнi | тiрлаулы м̄шелерi: бастауыш, баяндауыш оны |

топталуы.(1 сатат) С̄йлем м̄шесiнi | °мрамы.

Тiрлаулы м̄шелер (4 сатат): Бастауыш. Баяндауыш. Бастауыш пен баяндауыш арасына °ойылатын сызы°ша.

Тiрлаусыз м̄шелер (6 сатат). Толы°тауыш. Аны°тауыш. Пысы°тауыш.

С̄йлемнi | бiры | тай м̄шелерi (5 сатат) Жай с̄йлем. Жала | с̄йлем.

Бiры | тай м̄шелердi | тыныс белгiлерi. С̄йлем м̄шесi болмайтын с̄здер тобы туралы ма-лумат. С̄йлемнi | тiрлаулы, тiрлаусыз м̄шелерiнi |

°атысына °арай т̄рлерi: Блгде с̄з т̄рлерi. Диалог ж̄не оны | тыныс белгiсi.

¼аратпа сўз жўне оны | тыныс белгилери. (6 саҳат). Тўл сўз бен автор

сўзи, оларды | тыныс белгилери. Синтаксис пен пунктуациядан ўткенди

°айталау, тил мстарту.

Морфология- 40- саҳат

Сўз жасам (2 саҳат). Бастауыш сыныпта ўткендерин еске т̄сирип, °аза° тиліндеги негизги сўздер т̄бир сўз жўне туынды сўздер болып бўлинетиндиги.

Т̄бир сўздер мен туынды сўздер (3 саҳат). Т̄бир сўздер мен туынды сўздер жайлы т̄синик. .

Сўзди | т̄рлері (8 саҳат). Бириккен сўз, јос сўздер жайлы т̄синик. јаза° тиліндеги сўздерди | маҗынасы жаҗынан жўне тилдеги °ызметі жаҗынан негизги (атауыш) сўздер, кўмекши сўздер, одаҗай сўздер болып т̄шке бўлинетиндиги.

Атауыш сўздер аны°тамасы, негизги белгилер. Кўмекши сўздер аны°тамасы. Одаҗай сўздерди | атауыш кўмекши сўздерден айырмасы, °ызметі.

Сўз таптары. Зат есім (4 саҳат). Зат есім жайлы мјлимет.. Дара жўне к̄рделі зат есімдер. Зат есімни | сұра°тары.

Сын есім (5 саҳат). Сын есім жўннде бастауыш сыныпта алтан билимин, одан ўри ке | ейту. Сын есімни | сұраулары. Дара жўне к̄рделі сын есімдер.

Сан есім (5 саҳат). Сан есім затты | санын, мўлшерин, бўлшегин билдиретин сўз табы екендиги. Сан есімни | сұра°тары. Дара жўне к̄рделі сан есімдер.

Есімдик (5 саҳат) Есімдикти | зат есім, сын есім, сан есімни | орнына ж̄ретиндиги, оларды | бас°а сўз таптарынан ўзгешеліги жайлы т̄синик. јай сўз табыны | орнына ж̄рсе, сол сўз табыны | сұраҗына жауап беретиндиги.

Етистик (6 саҳат). Етистик туралы т̄синик. Етистикти | шаәтары.әткен шаә, Осы шаә, келер шаә.

°стеу (4 саҳат). °стеулерди | маҗына жаҗынан затты | °имыл, ис-ўрекетини | жўне затты | сыныны | ўр алуан белгилерин билдирү т̄шин °олданылатындығы. °стеуді | сұра°тары. Дара жўне к̄рделі т̄стеулер.

Кўмекши сўз (3 саҳат). Кўмекши сўз жайында алҗаш°ы мҗымдарын °алыптастыру

Тўл сўз бен автор сўзи (2 саҳат). Тўл сўз бен автор сўзи жїне оларды | тыныс белгилери.

јайталау (2 саҳат)

Тил мўдениеті 1- саҳат. Тил мўдениетини | еки т̄лкен саланы – ауызша сўйлеу мўдениеті мен жазба тил мўдениетин °амтитын-дыҗына арналтан жҗмыстар ж̄ргізу.

Ауызша сўйлеу тилини | ерекшеліктерин мҗталімни | жїне о°ушыларды | ўзара сўйлесуине кў | іл бўлгізіп талдату. Ауызша сўйлеу тили ўдеби тилде сўйлеу жўне ауызекі сўйлеу тили болып бўлинетиндигине мысал келтиру.

Оушыларга айналадаты адамдарды, җ-ишинин ауызекі сўйлеуіндегі оателерди тап-ызып, Ұдеби тилде сўйлеуді җ-лгисин келтиру.

Ауызша сўйлеу мўдениети орфоэпия оа-идаларын са-тап, мўнерлеп сўйлеумен де байланысты екендигин билгизу ма-сатында ауыз Ұдебиети җ-лгилерин, шешендик сўздерди Ұуезді, мўнерлі, о-ла-а жатымды етип айт-ызу. җсиресе дыбыстарды җ-ырын сындырып айтуга тўселдиру.

Жыл бойы җтилген тилдик та-ырыптар мен пайдаланылган оу материалдары

бойынша Ұр т-рлі топ-а жататын сўздерди җ-матыналы-ре җ-ктерин ескерип,

Ұ җ-гимелесу, баяндау, сипаттау, міндездеу, тал-ылау ба-ытындагы мўтіндер

о-урату.

ФОНЕТИКА (39 -сатат)

Тил дыбыстары туралы жалпы м-ым. (2 сатат) Тил дыбыстары туралы бастауышта алган билімдерин еске т-сиреу. Тил дыбыстарын фонетиканы җ-арастыратындыгы. Тил дыбыстарыны җ-сўз матынасына Ұсері. Тил дыбыстарыны җ-жасалуы.

¼аза- Ұліпбиі (алфавит). (2 сатат) Оны җ-о-рамына о-аза-ты җ-тўл дыбыстары мен орыс тилинен енген дыбыстарды җ-о-амтылатындыгы.

Дауысты дыбыстар (10 сатат). Дауысты дыбыстарды җ-җзіндік белгилері: җ-ннен т-ратындыгы, созылып айтылатындыгы, буын о-райтындыгы, җ-кпеден шы-ан ауа кедергиге мшырамай, дауыс шымылдыгын о-аттыра-о-дирлдететіндігі. Дауысты дыбыстарды җ-жіктелуі (ерин, тил, жа-о-атысына о-арай)

Сингармонизм за-ы. (5 сатат) (буын җ-ндестігі). Сўз ішіндегі дауысты дыбыстарды җ-ндестігі. О-ы, Ұ-і, м-ы, җ-і Ұриптерини җ-емлесі.

Бас-а тилден енген сўздерди җ-о-рамындагы дауысты дыбыстарды җ-аралас келетіндігі, оларга о-осымшаларды җ-о-аза-о- тиліндегі дыбыс җ-ндестігине сўйкес жалганатындыгы.

Дауыссыз дыбыстар (15 сатат). Дауыссыз дыбыстарды җ-җзіндік белгилері: җ-н мен салдардан т-ратыныдыгы, җ-кпеден шы-ан ауа кедергиленіп, дауыс шымылдыгын баяу, аз д-рлдетендігі, созуга келмейтіндігі буын о-рай алмайтындыгы.

Дауыссыз дыбыстарды җ-н мен салдарды җ-о-атысына о-арай жіктелу (о-ата җ-, мя җ-, җ-нді) жўне дауыс о-атысына, жасалу тўсілі, айтылуына, жасалу орнына о-арай т-рлері.

Сўз о-олданысындагы дауыссыз дыбыстарды җ-ндестігі (ассимиляция).

Дыбыс җ-ндестігі. Ілгеринди ы-опал. Кейинди ы-опал. Орыс тилинен енген дыбыстар,

оларды җ-о-аза-о- тили за-дылыгына сўйкестігі.

Б,в,г,д Ұриптерини җ-емлесі, бас-а тилден енген сўздерди җ-со-ында кездесетин о-осарлы дауыссыздарды җ-емлесі. ¼ос дауыссызбен ая-талган сўздерге о-осымшаларды җ-жалгану ерекшеліктері.

Буын (3 сатат). Буынны җ-аны-тамасы. Буын жасайтын дыбыстар. Буынны җ-т-рлері. Жала җ-, ашы-о-, т-йы-о-, бітеу буындар.

Тасымал. (3 саҳат). Сўзди буын бойынша тасымалдау за | дылы°тары.

Орфография мен орфоэпия (3 саҳат). Сўздерди | дрыс жазылу, айтылу за | дылы°тарыны | принциптерi мен нормалары.

Екпiн (3 саҳат). ¼аза° тiлiндегi екпiннi | тияна°тылыгы. Екпiннi | сўз матынасын ўзгерте алмайтындыгы. Екпiннi | т | рлерi: сўз екпiнi, тiркес екпiнi.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ (30 - саҳат)

Лексикология жайлы т | сiник. Сўз жiне оны | матынасы жайлы т | сiник. Лексиканы | еррамы, °арастыр | тан мўселелерi. Сўзди | бiр матыналы жўне кўп матыналы болатындыгы. Сўздерди | сўйлемдегi ызыметi. Сўзди | негiзгi тура матынасы жўне ауыспалы матынасы (4 саҳат) Ауыспалы матынананы | ж | ре келе пайда болатындыгы, контексте | ана ай°ындалатындыгы, °олданыста ойды кўркемдеп беру | шiн пайдаланылатындыгы.

Сўздерди | матыналы° топтары (3 саҳат).

Сўздер дыбысты° тилтасы мен матыналы° байланысына °арай | ш топ°а: омоним, синоним, антоним болып бўлетiндiгi.

Омонимдер (3 саҳат). Омоним сўздерди | аны°тамасы. Омоним сўздерди | бiр сўз табынан да, ўр | т | рлi сўз таптарынан да болатындыгы. Омофондар. Омонимдер сўздiгi. ¼аза° тiлiндегi омонимдерди | т | рлерi.

Синонимдер (3 саҳат). Синонимдерди | аныетамасы. Синонимдерди | тiл байлыгы мен сўз оралымдылыгыны | кўрсеткiшi екендiгi.

Синонимдiк еатар. Синонимдiк еатардагы сўздерди | матыналы, ре | ктiк ерекшелiктерi, оларды маесатса сай талтап, саралап еолдануды | мўнi.

Синоним сўздерди | бiр | ана сўз табына еатыстылыгы. Синонимдер сўздiгi.

Синонимдер мен синонимдер сўздiгi жайында сипаттама.

Антонимдер (3 саҳат). Антонимдерди | еарсы мўндес сўздерди | жрбынан тiратындыгы. Антонимдерди | бiр | ана сўз табынан болатындыгы. Антонимдерди | кўп матыналы сўздерге, синонимдерге, омонимдерге еатыстылыгы. Антонимдерди | ойды аныетап, кўркемдеп берудегi мўнi. Антонимдер сўздiгi. | азае тiлiндегi антонимдерди | т | рлерi жайында ысеа м | ым.

Фразеологизмдер (4 саҳат). (Тiраеты сўз тiркестерi). Тiраеты сўз тiркестеринi | ўзiндiк ерекшелiктерi, екi не оданда кўп сўздерден еуралатындыгы, бiр | ана ма | ана бiлдiруi, еррамындагы сўздерди | орын тўртiбiнi | тiрастылыгы, сўйлемнi | бiр | ана м | шесi ызыметiн атсаратындыгы. Фразеологизмдерди | синониммен, антониммен байланыстылыгы. Фразеологиялыс сўздiк. | азае тiлiндегi фразеологизмдерди | т | рлерi. Фразеологизмдерди | емлесi.

Оу жылы барысында ўтилгендi °айталау (15 саҳат).

Синтаксис пен пунктуациядан ўткендi °ыс°аша °айталап, сўйлем, оны | т | рлерiн еске т | сiрiп, грамматикалы° талдау | а да | дылануды ке | ейту. Фонетиканы °айталап, фонетикалы° жўне орфографиялы° талдау | а жаттыгу. Лексикадан ўткендi °айталап, сўз матынасына °арай талдау | а машы°тану. Морфологиядан ўткендi еске т | сiрiп, сўз кiррамы бойынша ме | герген бiлiм, да | дыларын, бiлiктерiн пысы°тау.

6- сынып (136 саҳат)

(аптаны° саҳаты-4, жылды° саҳаты-136)

КИРИСПЕ. (2-саҳат)

Ўзбекистон Республикасыни | Тил туралы За | ы, оны | тарихи ма | ызы. Мемлекеттік тил мўтінимен жұмыс. Ўзбек тилин | Ўзбекистанда мемлекеттік тил болып танылуы, негізгі себебі. «Ўзбекистан - кәп тилді мемлекет», «Республикада ұлт тілдерині | дамуы» жайында еркін пікір, ой бәлісіп, Ұ | гімелесу. Оушы тұратын жерде мемлекеттік тил мен бас°а тилдерді | дамуы жўне кзара ы°пал жасап баюы жәнінде мўтін °ұрастыру, сұра° жауапты Ұ | гіме кткізу.

Ана тілі (°аза° тілі) туралы жазылған келе |, жыр мўтінимен жұмыс. Поэзиялы° туындылардан кәркемдегіш сәздерді танытып, мўтіндегі сәз матыналарына тилдік талдау жасату.

5-сыныпта лексикадан кткенді °айталау (12 саҳат)

Лексика - тилді | сәз байлыгы. Тилді | сәз байлыгын °ұрайтын сәздік °ор жўне сәздік °ұрал жәнінде т̄ сінік. Сәздік °ұрамны | °отаммен бірге дамып, кзгеріп отыратындыгы. Сәздік °ұрамны | тарма°тары. ¼аза° тілі лексикасыны | салалары: актив жўне пассив лексика, лексика туралы °ыс°аша мұым.

Жалпылама лексика. Жалпылама лексика сол тилде сәйлеушілерді | бўрине т̄ сініктілігі. Жалпы халы°ты | лексикасы Ұдеби тилді | барлы° саласына енетіндігі.

¼аза° тіліні | сәз байлыгы, оралымдылыгы туралы айтылған ой-пікірлерді пайдалана отырып, оушыларды | ана тілі туралы мұым-т̄ сініктерін ке | ейту.

Ана тіліні | адам тіршілігіндегі мўнін танытарлы° ксиет сәз, ма°ал-мўтелдермен жұмыс жасату. Лексикографиялы° сәздіктерді пайдалана отырып, жа | а мўнге ие болған кәне сәздерді теріп жаздыру; ұлты° салт-дўст̄рлерге °атысты °айта жа | тырып жат°ан мұым атауларыны | мўнін т̄ сіндірме сәздік ар°ылы тап°ызу.

Жа | а лексикалы° терминдерді ажыратып, дұрыс пайдалануға тәселдіру сәздік °ор, сәздік °ұрам, жалпылама лексика т.б.

¼аза°ты | байырты сәздері жўне бас°а тилден енген сәздер. Тилді | негізгі сәздік °орын байырты сәздер °ұрайтындыгы, оны | тил дамуыны | °айнар кәзі екендігі.

Бас°а тилден енген сәздерді | тилге сі | ісу жолдары (сол °алпында дыбысты кзгеріске мшырап енуі), оны | тилдік °ұрамынан алатын орны.

Бас°а тилден енген сәздерді | жазылу емлесі, орфоэпиялы° нормалары.

Мўтіннен байырты сәздер мен бас°а тилден енген сәздерді бәліп жаздыру, бас°а тилден енген сәздерді кірістіріп сәйлем °ұрату, оларға °осымшаларды | жалғану ерекшеліктеріне кә | іл аударту.

Т̄ сіндірме сәздіктен дыбысты° кзгеріске мшырап енген сәздерді іріктету;

Кәнерген сәздер (архаизмдер) жа | а сәздер (неологизмдер). Кәнерген сәздерді | тарихи сәздер жўне архаизмдер болып бәлінетіндігі. Тарихи сәздерді | °отамды°-Ұлеуметтік атаулары, ал архаизмдерді | халы°ты° салт-дўст̄р, Ұдет-тұрыпты° атауларды білдіретіндігі. ¼азіргі

тіліміздегі кѣнерген сѣздердін «жа|тыру» т̄рдісі, этнолингвистикалы° атауларды| °айта жандануы.

Жа|а сѣздер. Оларды| жасалуы. Жа|а сѣздерді| е| Ұуелі баспасѣз, а°парат °мралдары ар°ылы таралып тілге сі| ісетіндігі, бірте-бірте жалпылама лексика-а ауысатыны.. .

Диалект сѣздер. Диалект сѣздерді| ѣзіндік белгілері. Диалект сѣздерді| туу себептері. Диалект сѣздерді| тіл мЎдениетімен °атысы. Кейбір диалект сѣздерді| Ұдеби тілге ауысуы.

КЎсіби жЎне термин сѣздер. КЎсіби сѣздерді| ѣзіндік белгілері: белгілі бір кЎсіпке байланысты °олданылатындығы, сол кЎсіппен айналысатындар-а тана т̄сініктілігі.

Термин сѣздерді| тылым, техника саласымен байланыстылығы. Терминні| °олданылу аясыны| тарлығы, бір тана мтымды білдіретіндігі. Терминні| жасалу жолдары. Лексикадан ѣткенді °айталау: сира°-тапсырмалар, тіл мстарту, да-дылану жммысы.

МОРФОЛОГИЯ - 100 са-ат

Сѣзді| жасалуынан 5 – сыныпта ѣткенді °айталау.

Сѣз тмтасы жЎне емлесі (2 са-ат). Сыныпта ѣтілген сѣздерді| жасалу жолдарын еске т̄сіру. Жрна° ар°ылы жасал-ан сѣздер жала| сѣздер екенін, ол бірігіп, °осарланып, тіркесіп, °ыс°арып жасал-ан сѣздер болатынын ме|герту. Т̄бір мен еосымша.

Дара жіне К̄рделі сѣзді| т̄рлері (20 са-ат). Біріккен сѣздер, аны°тамасы. Жасалу жолдары. јос сѣздер. јайталама еос сѣздер. ¼ыс°ар-ан сѣздер, аны°тамасы. Жасалу жолдары. ¼осарланатын сѣз таптары. Емлесі. Тіркесті сѣздер. Аны°тамасы, ма-ыналы° тмтастығы. Жасалу жолдары. Тіркесіп к̄рделі сѣз болатын сѣз таптары. Емлесі. ¼ыс°ар-ан сѣз болатын сѣз таптары. Емлесі. Сѣзді| жасалуынан сыныпта ѣткенді °айталау.

Сѣздерді| т̄рлері. Атауыш, кѣмекші жіне ода-ай сѣздер.

Сѣз таптары морфологиясы.(8 са-ат) Зат есім. Зат есімні| жасалу жолдары. Деректі жіне дерексіз зат есідерю

Зат есімні| ма-ыналы° топтары деректі жЎне дерексіз зат есім болып бѣлінетіндігі. Аны°тамалары. Мысалдарды талдау.

Дара жЎне жина°тау зат есімдері. Зат есімдер атаулы° жа-ынан жина°тау. Зат есім, дара, зат есім болатындығы. азіндік белгілері. Мысалдарды талдату. Жал°ы жЎне жалпы есім. Зат есімдер ма-ынасы мен атаулы° жа-ынан жал°ы есім мен жалпы есім болып жіктелетіндігі. Жал°ы есім болатын атаулар. Мысалдар жалпы есімдерге дара зат есімдер мен жина°тау зат есімдерді| барлығы жататындығы зат есімні| емлесі, сѣйлемдегі °ызметі. Мысалдар ар°ылы тияна°тау.

Сын есімні| т̄рлері (6 са-ат).

Сын есімні| 5-сыныпта ѣткенді °айталау.

Сапалы° сын есімдер. Сапалы° сын есім жасайтын сапалы° °асиеттерді ме|геру. ¼атысты° сын есімдер. ¼атысты сын есім-дерді| жасалу жолдары. Сын есімні| емлесі, сѣйлемдегі °ызметі. Сын есімнен ѣткенді °айталау.

Сан есімнен 5- сыныпта ѣткенді °айталау.

Сан есімні | т̄рлері.(6 саҳат) Есептік сан есім. Дара ж̄не к̄рделі сан есімдер. К̄рделі есептік сан есімдер. Есептік сандарды | °олданылатын орындары.

Реттік сан есімдер (2 саҳат). Реттік сан есімдерді | жасалу жолдары. Реттік сан есімдерді | °олданылатын орындары, жазылу емлесі.

Жина°ты° сан есімдер (2 саҳат). Оларды | жасалу жолдары. Жина°ты° сан есімдерді | °олданылатын орындары.

Болжамды° сан есімдер (2 саҳат). Болжамды° сан есімдерді | ж̄рна° ар°ылы жасалуы. Болжамды° сандарды | °осарланып, т̄ркесіп жасалуы. Болжамды° сан есімдерді | °олданылатын орындары, жазылу емлесі.

Топтау сан есімдер (2 саҳат). Оларды | жасалу жолдары. Топтау сан есімдерді | °олданылатын орындары, емлесі.

Б̄лшектік сан есімдер (3 саҳат). Оларды | жасалу жолдары. Б̄лшектік сан есімдерді | °олданылатын орындары.

Сан есімні | емлесі с̄йлемдегі °ызметі. Сан есімнен ̄ткенді жина°тау, °айталау.

Есімдіктен 5-сыныпта ̄ткенді еске т̄сіру .

Есімдікті | т̄рлері (2 саҳат). Ж̄ктеу есімдіктері. ¼олданылатын орындары, с̄ра°тары.

Есімше (3 саҳат). Есімшелерді | етістіктен °осымшалар ар°ылы жасалатындығы. Есімшені | етістікке де, сын есімге де °атыстылығы (μ°састығы) жайында маҗмат беру.

Есімшені | жасалуы мен т̄рлері, оларды | маҗналары.

К̄семше (3 саҳат). К̄семшені | жасалу жолдары. К̄семшені | т̄рлері, оларды | маҗналары.

Т̄йы° етістік.(3 саҳат) Т̄йы° етістікті | емлесі.

°стеу (2 саҳат).°стеуді | т̄рлері. °стеуді | т̄рлері, ̄стеу болатын с̄здерді | маҗналарынан келіп шығатындығын б̄лдірту.

Мезгіл ̄стеулері (2 саҳат) маҗналары, с̄ра°тары. Мезгіл ̄стеуді | °олданылатын орындары, ма°саты.

Мекен ̄стеулері, (2 саҳат) маҗналары, с̄ра°тары. Мекен ̄стеуді | °олданылатын орындары.

Сын- еимыл (бейне) ̄стеулері (3 саҳат) маҗналы° ерекшеліктері, с̄ра°тары. ¼имыл-сын ̄стеулеріні | °олданылатын орындары, ма°саты.

М̄лшер ̄стеулері (2 саҳат) б̄лдіретін маҗналары, с̄ра°тары. М̄лшер ̄стеулеріні | °олданылатын орындары, ма°саты.

К̄шейту ̄стеулері (2 саҳат) б̄лдіретін маҗналары, с̄ра°тары. К̄шейту ̄стеулеріні | °олданылатын орындары, ма°саты.

Ма°сат ̄стеулері (2 саҳат) б̄лдіретін маҗналары, с̄ра°тары. Ма°сат ̄стеулеріні | °олданылатын орындары, ма°саты.

Себеп-салдар ̄стеулері (2 саҳат) б̄лдіретін маҗналары, с̄ра°тары. Себеп-салдар ̄стеулерінін °олданылатын орындары, ма°саты.

Топтау ̄стеулері (2 саҳат) маҗналы° белгілері, с̄ра°тары. Топату ̄стеулеріні | °олданылатын орындары, ма°саты.

°стеуді | маҗналы° т̄ріне җарай б̄ліну кестесі. °стеулерді | емлесі, с̄йлемдегі °ызметі. °стеулерден ̄ткенді °айталау, даҗдылану ж̄мысы.

К̄мекші с̄здер (3 саҳат).

Кўмекші сўздерди | тилдик табиғаты, негизги сўздерди | шылауында тиркесип, кўмекшілік кызмет атаратындығы. Кўмекші сўздерди | трлерінен мўлімет беру.

Кўмекші есім (2 сағат). Кўмекші есімдерди | мағынасы. Кўмекші есімдерди | зат есімдермен тиркесип, бір мұым беретіндігі.

Кўмекші етістік (2 сағат) Кўмекші етістікті | сўйлемде негизги етістікпен тиркесип жұмсалатындығы.

Тіл мўдениеті (3 сағат)

Жұрт алдында сўйлеу мўдениеті.

Жұрт алдында сўйлеудің трлері: мұғалімдерди | оушыларды |, баяндамашыларды |, дикторларды | сўйлеу ерекшеліктеріне, оларды | жазба тилден айырмашылығтарына тоғалу. Ойды жеткізуді | тилден тыс кўмекші мұралдары(ым-ишара, дауыс ырғаты, кші, имыл-озғалыс) тағырыпты | мазмұнымен астарласып, соны | мағсатын ашатындай ызмет атаратынын талдату.

Ауызша сўзди | жазба сўзге арағанда мұрылысы жағынан ышам келетіндігі. Ошау сўздер: арағпа, ыстырма, одағайларды | жиі олданылатындығы. Жазба тилде ойылатын тыныс белгілері дауыс ырғаты, дауыс кідірісі арғылы берілетіндігін байғату.

Жазуды | мағызы. Сўзди дұрыс жазу мўдениеті. Орфографиялығ нормадан ауығуға болмайтындығы, оны сағтауды | міндеттілігін тсіндіру. Емле ережесіндегі соғы толығтырулар мен згерістер тил фактілері негизінде талғыланып, оларды | дағдыға айналуын адағалау.

сұнылатын тағырыптар: ¼азағты | тұрмыс-салт, Ұдет-тұрпы, знері; ауыл мен оала тұрмысындағы айырмашылығ; табиғаттағы згерістер; отбасындағы ызығушылығ, береке; сынып мддесі; млт-тығ мағтаныш; тутан жер - тұтыры |, тутан тил - ыдыры |; егеменді ел тарихы; аталар сўзи - акылды | кзгі; шеберди | олы ортағ; крнекті адамдар змірі жайлы сыр; Ұйел жўне Ұлем т.б.

Оу жылы со | ындағы айғалау (1 сағат)

7- сынып

(апталығ сағаты-2, жылдығ сағаты -68)

Кіріспе жне збек тілі туралы мїтінмен жұмыс (1 сағат)

Тіл сўйлеу жғнінде мағсал, нағыл сўздермен жұмыс. Мемлекеттік тил, ана тілі,

млт тілдері тұралы мїтіндер мазмұнына мїндес сўз, сўйлем, жйелеп пікір алысу, мїтін со | ында берілген сұрағтар мен тапсырмалар бойынша жұмыс жргізу. Тапсырылған поэзиялығ туындыны мїнерлеп осу, баяндау, сұрағ- жауап жұмыстарын жргізу.

Морфология

(65 сағат)

V-VI сыныпта морфологиядан зтілгендерди парктикалығ дағдылар арғылы еске

тсіру, айғалау (3 сағат).

Сўзжасам негизінде жасалған сўздер мен сўздерди | мағынасы, ызметі жағынан

саралану т̄рлерін ғайталау.

Сғз тл̄тасы, емлесі, к̄рделі сғзді | т̄рлері ж̄не сғз таптары, оларды | мат̄налые т̄рлеріне да̄дылану ж̄мыстарын орындау. Сғз таптары ж̄не оларды | морфологиялые белгілерінен жинаета̄ан білімдеріне арнал̄тан сынаетар ғткізу.

Зат есім. (3 сағат). Зат есімні | жасалуы мен т̄рленуі.

Зат есімні | к̄птелуі (2 сағат). К̄птк жал̄тауын ғабылдайтын зат есімдер. К̄птелмейтін зат есімдерге к̄птк жал̄тауы белгілі бір маесатта есылатындығы.

Зат есімні | т̄уелденуі (2 сағат). О | аша т̄уелдеу, ортае т̄уелдеу. Т̄уелдік жал̄тауларды | беретін грамматикалые мат̄налары, ғызметі.

Зат есімні | септелуі (2 сағат). Жай септеу. Т̄уелді септеу. Септк жал̄тауларды | беретін мат̄налары. Септктерді | грамматикалые мат̄насы мен ғызметі.

Зат есімні | ж̄ктелуі (2 сағат). Ж̄ктелетін зат есімдер тобы. Зат есімдерге жал̄тан̄ан ж̄ктк жал̄тауды | ғызметі.

Зат есімнен ғткенді ғайталау ж̄не талдау т̄лгісі (1 сағат). Зат есімні | т̄рленуіне жаттыгу ж̄мыстарын орындау. Зат есімді талдау, жаттыгу ж̄мыстары арғылы сыныпта ғтилгенді пысыетау. Пысыетау т̄шін берілген сирае- тапсырмаларымен ауызша ж̄не жазбаша ж̄мыс.

Сын есім ж̄не оны | т̄рлерінен ғткенді еске т̄сіру, ғайталау (7 сағат).

Сын есімні | т̄рленуі. Сын есімні | шырай формаларына ғнуі. Салыстырмалы шырай, жасалу жолдары. Асырмалы шырай, жасалу жолдары. Оларды | емлесі.

К̄шейтпелі шырай. Жай шырай.

Сан есім (5 сағат). Оны | т̄рлерінен V-VI сыныпта ғтилгенді еске т̄сіру, ғайталау. Сан есімні | т̄рленуі. Сан есімні | мат̄налые топтарын жинаетау, ғайталау. Сан есімдерді | ішінде зат есім орнына ж̄ретін жинаетау сан есім

екендігі. Жинаетау сан есімні | септелуі, ішінара т̄уелденуі, ж̄ктелуі.

Есімдікті | т̄рлері (15 сағат). Сілтеу есімдіктері. Мат̄налые ерекшеліктері, ғолданылатын орындары, сираатары.

Сирау есімдіктері. 1/4олданылатын орындары.

аздік есімдіктері . 1/4олданылатын орындары, сираетары.

Жалпылау есімдіктері. 1/4олданылатын орындары, сираетары. Жалпылау есімдігіні | сызыошамен жазылуы.

Болымсыздые есімдіктері. 1/4олданылатын орындары, сираатары. Болымсыз есімдіктеріні | жазылу емлесі.

Белгісздік есімдіктері. 1/4олданылатын орындары, сираатары. Белгісздік есімдіктеріні | жазылу емлесі.

Етістікт туралы т̄сінік. Етістікті | т̄рлері.. Дара ж̄не к̄рделі етістіктер.

Болымды ж̄не болымсыз етістіктер. Етістікті | т̄бірлері болатын ж̄не болуа тиіс наоты іс-ўрекетті білдіретін мысалдармен дўлелдеу. Болымсыз етістіктерді | жасалу жолдары. Болымды ж̄не болымсыз етістіктерді салыстырып оытып, мат̄налые айырмашылыгына к̄їіл бғлу. Сабаоты етістік пен салт етістік. Етіс ж̄не оны | т̄рлері.

Есімдікті | т̄рлерін ғайталау. Зат есім орнына ж̄ретін есімдіктер-жіктеу

ж̄не белгісіздік, ғздік есімдіктеріні | септелуі, т̄уелденуі, жіктелуі.

Сын есім мен сан есімні | ж̄не есімдікті | т̄рленуінен ғтілгенді жинастау.

¼айталауға практикалығ жұмыстар.

Етістік оны | т̄рлерінен 5-6 –сыныпта ғтілгенді еске т̄сіру, ғайталау

Етістікті | шағтары (5 сағат). Шағты | мазмұны, соған лайығ формалары мен

ғызметтері. Мезгіл мұымдарымен байланысты екендігі. Шағ жасаудағы есімше

мен кғсемшені | ғызметі.

аткен шағ, мазмұны. аткен шағты | т̄рлері ж̄не жасалу жолдары.

Осы шағ, мазмұны. Осы шағты | т̄рлері, жасалу жолдары.

Келер шағ. Келер шағты | т̄рлері, жасалу жолдары.

Етістікті | шағтары мен оны | т̄рлері бойынша ғтілгенді жинастау, ғайталау.

Етістікті | райлары. Б̄йрығ рай (2 сағат). Б̄йрығ райды | мағынасы. Б̄йрығ

райды | мағынасыны | , I, II, III, жағтарды | б̄ріне арналатындығы. Б̄йрығ

райды | етістікті | жала | я к̄рделі т̄рлері арғылы берілуі.

¼алау рай (2 сағат). ¼алау райды | мағынасы, жасалу жолдары.

Шартты рай (2 сағат). Шартты райды | мағынасы, жасалу жолдары.

Етістікті | жіктелуі (2 сағат) . Отыр, т̄р, ж̄р, жатыр етістіктері мен есімшені | жіктелуі. Кғсемшелі етістікті | жіктелуі. Жедел ғткен шағ пен шартты рай формалы етістікті | жіктелуі. Б̄йрығ рай формалы етістіктерді | жіктелуі.

Еліктеу сғз (3 сағат). Еліктеу сғздер туралы т̄інік. Еліктеу сғзді | т̄рлері.

Еліктеуіш сғз. Еліктеуіш сғздерді | т̄рлері (5 сағат).

Еліктеуіш ж̄не бейнелеуіш сғздер. Бұл екеуіні | арасындағы мағыналығ жағындығтар мен айырмашылығтар. Еліктеуіш ж̄не бейнелеуіш сғздерді |

ғлданылатын орындары, мағсаты. Еліктеу сғздерді | кғбінесе етістікпен тіркесіп келетіндігі. Еліктеуіш сғздерді | емлесі ж̄не сғйлемдегі ғызметі.

Еліктеуіш сғзді | т̄рлерінен ғткенді ғайталау. Еліктеуіш сғздерді талдау, дағдылану.

Шылау (6 сағат). Шылауды | кғмекшілік сипаты ж̄не басға кғмекші сғздерден айырмашылығы мен мұсастығы, жалпы ғызметі жайында т̄сінік ғалыптастыру.

Шылауды | т̄рлері. Жалғаулығ шылау. Септеулік шылау. Демеулік шылау. Оларды | ғызметі, емлесі.

Одағай. Кғніл-к̄й одағайлары (3 сағат). Жатымды кғ | іл-к̄йді білдіретін одағайлар. Жатымсыз кғ | іл-к̄йді білдіретін одағайлар. Кғ | іл-к̄й одағай-ларыны | ғлданылатын орындары, ғлданылу мағсаты.

Ишарат одағайлары. Бұған б̄йыру, жекіру, тиым салу одағайлары жататындығы. Ишарат одағайларыны | ғлданылатын орындары, мағсаты.

Шағыру одағайлары. Бұған тғрт т̄лік мал, ит, мысығ сияғты т.б. ̄й жануарларына арнап айтылатын одағайлар жататындығы. Шағыру одағайларыны | ғлданылатын орындары, мағсаты. Одағайларды | емлесі, тыныс белгілері ж̄не сғйлемдегі ғызметі. Одағайды | т̄рлерінен ғткенді ғайталау, жаттығу.

Тўл сўз бен тўлеу сўз. (4 саҳат) Тўл сўз бен автор сўзи.

Тил мўдениети жўне шығармашылые жазу жўмыстарыны | тўрлері (1 саҳат). Шығармашылые жазу жўмыстары. Монолог, Хат, Маеала, Портет, Суреттеу, Мўнездеме, Пўкўр, амўрбаян, Кўнделўк.

Оеу жылы со | ындагы еайталау. (1 саҳат)

8- сынып
(апталые саҳаты-2, жылдые саҳаты -68)

Кўрїспе(1 саҳат). ¼аза° тїліні | °оҗамды° мўні, °ызметї. җдеби тїл жўне мўтїн. җдеби тїлді | ауызша жўне жазбаша тўрї. җдеби тїлді | орфографиялы°, орфоэпиялы°, лексикалы°, грамматикалы° нормалары. Мўтїннї | тўрлерї, мўтїндерге тїлдік талдау. Мўтїндерде Ұдеби тїл нормаларыны | са°талу °алпы.

5-7- сыныптарды ғткендердї еайталау (1 саҳат). Фонетика. Графика. Орфография. Лексика. Сўздердї | жасалуы. Морфология.

Синтаксис – 64 саҳат

Синтаксис пен пунктуация жайында жалпы тўсїнїк (1 саҳат). Сўздердї | байланысу тўсїлдерї мен тўрлерї 1-саҳат.

Сўз тўркесї (9 саҳат). Сўз тўркесї туралы тўсїнїк. Сўз тўркесї жўне кўрделї сўздер мен тұраеты тўркестер. Сўз тўркесїнї | тўрлерї мен емрылысы. Сўз тўркесї байланысу тўсїлдерї. Сўз тўркесїнї | лексика-грамматикалые матынасы. Аныетауыштые еатынас. Толыетауыштые еатынас. Пысыетауыштые еатынас.

Сўйлем. (7 саҳат) Сўйлем туралы тўсїнїк. Сўйлемнї | айтылу ма°сатына °арай тўрлерї.

Сўйлемнї | °мрамы. Сўйлемнї | тұрлаулы, тұрлаусыз мўшелерї. Сўйлемнї | бїры | тай мўшелерї. Сўйлем мўшесї болмайтын сўздер тобы. Сўйлемнї | °мрылысына °арай тўрлерї. Жай сўйлемнї | тўрлерї.

Сўйлемнї | сўз тўркесїнен тұратындыгы. Сўйлем болуды | шарттары. Сўйлемдердї | мазмўнына, айтылу сазына жўне емрылысына еарай іштей бўлїнетїндїгї.

Хабарлы сўйлем, оларды | мазмўны. Хабарлы сўйлемнї | баяндауыш формалары.

Сўраулы сўйлем, оларды | жасалу жолдары, матыналары, тыныс белгїсї.

Бмўрыеты сўйлем, жасалу жолдары, тыныс белгїсї. Бмўрыеты сўйлемнї | хабарлы, лептїк интонациямен айтылу ерекшелїгї.

Лептї сўйлем, оларды | матыналары. Лептї сўйлемдердї | кў | іл кўйїн бїлдіруїне еарай тўрлерї (хабарлы, сўраулы, бмўрыеты). Лептї сўйлемнї | басса сўйлемдерден ерекшелїгї, тыныс белгїсї.

Сўйлемнї | тұрлаулы мўшелерї. (8) Бастауыш пен баяндауышты | тұрлаулы болатын себептерї.

Бастауыш. Бастауыш болатын сўз таптары. Дара бастауыш. К̄рделі ж̄не ̄йірлі бастауыш. Бастауышты | сұраетары, с̄йлемдегі орны.

Баяндауыш. Баяндауыш болатын сўз таптары. Дара баяндауыш. К̄рделі баяндауыш, оны | жасалуы. Баяндауышты | сұраетары, с̄йлемдегі орны.

Бастауыш пен баяндауышты | арасына еойылатын сызыёша. Бастауыш пен баяндауышты | байланысы.

С̄йлемні | тұрлаулы м̄шелерінен сыныпта ̄тілгендерді сұрае-тапсырмалар арёылы пысыетау, жаттычу, тіл м̄старту (ауызша, жазбаша) жұмыстары арёылы сайталау.

С̄йлемні | тұрлаусыз м̄шелері (9 са-тат).

Толыетауыш. Толыетауыш, оны | т̄рлері: тура толыетауыш, жанама толыетауыш. Толыетауыш болатын сўз таптары. Дара ж̄не к̄рделі толыетауыш. К̄рделі толыетауышты | жасалуы. Толыетауышты | байланысы. Толыетауыш пен байланысатын с̄йлем м̄шесі баяндауыш екендігі. Толыетауышты | сұраетары, жұмсалу ерекшеліктері, ма-чынасы.

Аныетауыш (3 са-тат). Аныетауыш. Аныетауышты | негізгі белгілері. Аныетауышты | жасалу жолдары. Дара ж̄не к̄рделі аныетауыштар. К̄рделі аныетауышты | жасалуы. Аныетауышты | байланысы.

Пысыетауыш (6 са-тат). Пысыетауышты | еызметінде жұмсалатын с̄здер. Пысыетауышты | жасалу жолдары. Дара ж̄не к̄рделі пысыетауыштар. Пысыетауышты | т̄рлері: мезгіл пысыетауыш, мекен пысыетауыш, маесат пысыетауыш, себеп пысыетауыш, еимыл сын пысыетауыш. Пысыетауышты | байланысы. Пысыетауышпен байланысса т̄сетін с̄йлем м̄шесі баяндауыш екендігі. Пысыетауышты | сұраетары, ма-чыналары. С̄йлем м̄шесіне талдау ж̄йесі, ідістер.

С̄йлемні | біры | -тай м̄шелері (4 са-тат).

Біры | -тай м̄ше болуды | шарттары: бір с̄з табынан болатынды-чы, бірдей сұраеса жауап беретіндігі, бір с̄йлем м̄шесіні | еызметін атеара-тынды-чы. Біры | -тай м̄шелерді | байланысы. Біры | -тай м̄шелерді байланыс-тыратын жал-таулыё шылаулар. Біры | -тайлана байланысатын с̄йлем м̄шелері.

Біры | -тай м̄шелерді | тыныс белгісі. Жалпылауыш с̄здер. Жалпылауыш с̄здер оны | тыныс белгілері.

С̄йлемні | айёындауыш м̄шелері.(3 са-тат) Айёындауыш м̄ше жайында жалпы т̄сінік. О | алашан-тан айёындауыш. јосарлан-тан айёындауыш. Біры | -тай м̄ше мен Айёындауыштан ̄ткенді сайталау.

Оёшау с̄здер. (5 са-тат) Оёшау с̄здерден жайында жалпы т̄сінік. Оёшау с̄здерге т̄н ортаё белгілер. Оёшау с̄здерді | т̄рлері. ¼аратпа с̄з. ¼аратпа еызметінде жұмсалатын с̄здер. ¼аратпа с̄зді | с̄йлемдегі орны, тыныс белгілері. ¼ыстырма с̄здер. ¼ыстырма еызметінде жұмсалатын с̄здер мен тіркестері. ¼ыстырма с̄здерді | беретін ма-чыналары. ¼ыстырма с̄зді | с̄йлемдегі орны, тыныс белгілері.

Ода-тай с̄здер (2 са-тат).С̄йлем басында кездесетін жоё пен иј, оларды | тыныс белгілері.С̄йлемдегі с̄здерді | (м̄шелерді |) орын тіртібі ж̄не ой екпіні.

Жай с̄йлемні | т̄рлері (6 са-тат)

Жай с̄йлемні | т̄рлері жайында т̄сінік. Жай с̄йлемдер еұрамына еарай, с̄йлем м̄шелеріні | еатысына еарай жасты, жаёсыз, толымды,

толымсыз болып бәлінетіндігі. Жалай, жайылма сөйлем. Атаулы сөйлем, оны ж стилдік мні.

Жай сөйлем т рнен сыныпта ұтілгенді жинаетап, жай сөйлем т рлеріне талдату ж йесін ме ж геру.

Оеу жылы со ж ындагы еайталау- (2 саат).

9- сынып

(Апталье саататы-2, жылдые саататы -68)

Кіріспе жне еайталау (4 саат)

Тілдер туралы млімет. Т ркі тілдеріні ж ыпшае тобы.Т ркі тілдеріні ж еарлме тобы. «җлем тілдері жне ұзбек тілі» мтінін танып талдауда негізгі тілдер семьясы индоевропа тілдер семьясы, т ркі тілдер семьясы т.б. жайында еысеаша мтымта ие болу. Т ркі тілдеріні ж негізгі топтары. өзбек тілін бұл семьядагы орны. Бұл мтінде ажыратылган бәлімдерді ж талсылауы негізінде «Жай сөйлем» тасырыбын еайталау.

Синтаксис. жрмалас сөйлем. жрмалас сөйлем туралы т сінік (4 саат)

жрмалас сөйлем мен жай сөйлемні ж айырмашылыгы. жрмалас сөйлем туралы жалпы т сінік. жрмалас сөйлемні ж сабаетас, салалас жне аралас болып бәлінуі. Оларды ж т р-т рлеріне ажыратылуы. жрмалас сөйлемні ж жасалу жолдары.

Салалас ермалас сөйлем. (20 саат)

Салалас ермалас сөйлем (3 саат). Салалас ермалас сөйлемні ж жасалу жолдары туралы т сінік. Салалас ермалас сөйлемні ж т рлері.

ы ж тайлас салалас (3 саат). ы ж тайлас салаласты ж еррамындагы жай сөйлемдеріні ж бір-бірімен жалтаулые шылаулар арсылы да, жалтаулые шылаусыз арсылы да, іргелес тұрып та байланыса беруі. Жалтаулые шылауларды ж еатысуы-еатыспауына еарап, ы ж тайлас салаластарды жалтаулыесыз ы ж тайлас жне жалтаулыеты ы ж тайлас салалас болып екіге бәлінуі.

жарсылыеты салалас (2 саат). жарсылыеты салаласты ж жалтаулыесыз еарсылыеты салалас жне жалтаулыеты еарсылыеты салалас деп екіге бәлінуі.

Т сіндірмелі салалас (2 саат). Т сіндірмелі салаласты ж еррамындагы жай сөйлемдер бір-бірімен ешбір жалтаулые шылаусыз, тек мласпалы интонация арсылы байланысуы.

Себеп-салдар салалас (3 саат). Себеп-салдар салаласты ж жалтаулые шылаулар жне жалтаулыесыз шылаулар арсылы ермаласуы. Себеп-салдар салаласты ж жалтаулыеты жне жалтаусыздые себеп-салдар деп екіге бәлінуі.

Талтаулы салалас (2 саат). Талтаулы салаласты ж не, немесе, я, яки, болмаса, йтпесе, не болмаса, я болмаса, ілде деген шылауларды ж еатысуы арсылы жасалуы.

Кезектес салалас (2 саат). Кезектес салалас бірде, біресе, кейде, деген кезектес мнді жалтаулые шылауларды ж еатысуы арсылы жасалуы.

Салалас ермалас сөйлемні ж кәп еррамды т рлері. Салалас ермалас сөйлемні ж тыныс белгілері (2 саат).

Сабаetas ермалас сўйлем (24 сатат)

Сабаetas ермалас сўйлемни | жасалу жолдары туралы т̄сiнiк. Сабаetas ермалас сўйлемни | т̄рлерi (2 сатат). .

Сабаetas сўйлемдер еррамындагы батыны | еы сўйлемдерiнi | басы | еы сўйлемдерiмен матыналые еарым-еатысына еарай алты т̄рге бўлiнуi.

Шартты батыны | еы сабаetas (2 сатат). Шартты батыны | еы сабаetas туралы т̄сiнiк. Шартты батыны | еы сабаetas | сраетары. Шартты батыны | еы сабаetas | баяндауыштарыны | жасалу жолдары.

јарсылыеты батыны | еы сабаetas (2 сатат). јарсылыеты батыны | еы сабаetas туралы т̄сiнiк. јарсылыеты батыны | еы сабаetas | баяндауыштарыны | жасалу жолдары.

Себеп батыны | еы сабаetas (2 сатат). Себеп батыны | еы сабаetas туралы т̄сiнiк, сраетары. Себеп батыны | еы сабаetas | баяндауыштарыны | жасалу жолдары.

Мезгiл батыны | еы сабаetas (2 сатат). Мезгiл батыны | еы сабаetas туралы т̄сiнiк, оны | сраетары. Мезгiл батыны | еы сабаetas | баяндауыштарыны | жасалу жолдары.

јимыл-сын батыны | еы сабаetas (2 сатат). Мезгiл батыны | еы сабаetas туралы т̄сiнiк, оны | сраетары. Мезгiл батыны | еы сабаetas | баяндауыш-тарыны | жасалу жолдары.

Сабаetas тарды | тыныс белгiлерi (2 сатат). Сабаetas | еррамындагы жай сўйлемдердi | арасына, негiзiнде т̄iр еойылуы. Батыны | еы сўйлем басы | еы сўйлемни | ортасында айтылса, оны | екi жагынан т̄iр еойылуы.

Кўп батыны | еы сабаetas ермалас сўйлем (2 сатат). Батыны | еы сўйлемдердi | басы | еы сўйлеммен байланысу сипатына еарай кўп батыны | еы сабаetas | екiге бўлiнуi; жарыспалы кўп батыны | еы сабаetas жiне сатылы кўп батыны | еы сабаetas.

Жарыспалы кўп батыны | еы сабаetas (2 сатат). Жарыспалы кўп батыны | еы сабаetas ермалас сўйлем туралы мiлiмет. Бiры | т̄ай жiне јр алуан жарыспалы сабаetas ермалас. Бiры | т̄ай жарыспалы кўп батыны | еы сабаetas ермалас сўйлем.

Сатылы кўп батыны | еы сабаetas (2 сатат). Сатылы кўп батыны | еы сабаetas ермалас сўйлем туралы мiлiмет. Батыны | еы сўйлемдердi басы | еымен тiкелей байланыспай, ўзара бiрiне-бiрi батынып барып ермаласеан ермаласты | сатылы кўп батыны | еы сабаetas болып аталуы.

Кўп басы | еы сабаetas (2 сатат). Кўп басы | еы сабаetas туралы мiлiмет беру. Кўп басы | еы сабаetas | жасалуы.

Аралас ермалас сўйлем (2 сатат). Аралас ермалас сўйлем туралы жалпы мiлiмет беру. Аралас ермалас сўйлемни | тыныс белгiлерi.

Тўл сўз бен тўлеу сўз (7 сатат)

Тўл сўз бен тўлеу сўз жайында жалпы т̄сiнiк. Тўл сўз бен автор сўзi. Тўл сўз бен автор сўзiнi | орын тiртiбi. Тўл сўздi | тыныс белгiлерi. Тўл сўздi тўлеу сўзге айналдыру.

Тiл мстарту (8 сатат)

Тiл мстарту. Тiл мстарту- стилистиканы | бiр тармачы. Тiл мстартуды | кейбiр шытармашылые т̄рлерi.

Оеу жылы со | ындагы еайталау (3 сатат)

V-IX – сыныптарда ўтилгендерди жинастап жўйелеу. жазас тилини фонетикасы туралы. жазас алфавити, орфографиясы туралы. жазас тилини орфоэпиясы туралы. жазас тилини лексикологиясы жўне сўз байлыгы жўнinde мўым. Тилди актив жўне пассив лексикасы жўнinde тилини грамматикасы жўне оны салалары